

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra

Gintarės Bondzinskaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Garso įrašo, padaryto iki pradedant ikiteisminį tyrimą,
panaudojimo įrodinėjant problemos**

*(Problems of Using as Evidence of an Audio Record Made Before the Pre-Trial
Investigation)*

Vadovas: doc. dr. Pranas Kuconis

Recenzentas: dr. Andrejus Gorbatkovas

Vilnius 2009

Turinys

ĮŽANGA	3
1. GARSO ĮRAŠAS ĮRODINĖJIMO PROCESĖ.....	6
1. 1. ĮRODINĖJIMO IR ĮRODYMŲ SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ	6
1. 2. GARSO ĮRAŠO SAMPRATA	8
1. 3. GARSO ĮRAŠO PROCESINĖ FORMA BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ	9
2. INFORMACIJOS FIKSAVIMAS GARSO ĮRAŠU IKI IKITEISMINIO TYRIMO PRADŽIOS. 12	
2. 1. PRIVATAUS ASMENS INICIATYVA FIKSUOJAMAS GARSAS	13
2. 2. VALSTYBĖS ĮGALIOŲ ASMENŲ GARSO ĮRAŠO DARYMAS	15
3. GARSO ĮRAŠO PRIPAŽINIMO ĮRODYMAIS SĄLYGOS	24
3. 1. GARSO ĮRAŠO ATSIKADIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ	24
3. 1. 1. <i>Privačių asmenų pateikiami garso įrašai.....</i>	25
3. 1. 2. <i>Valstybės įgaliotų asmenų garso įrašų rinkimas.....</i>	27
3. 2. GARSO ĮRAŠŲ TYRIMAS IR PATIKRINIMAS TEISME	30
3. 2. 1. <i>Garso įrašo pagarsinimas teisme.....</i>	30
3. 2. 2. <i>Garso įrašo ištyrimas teisme jų liečiamumo aspektu.....</i>	31
3. 2. 3. <i>Garso įrašo ištyrimas teisme jų leistinumumo aspektu</i>	34
3. 2. 3. 1. <i>Garso įrašo leistinumumo jo gavimo teisėtais būdais aspektu</i>	34
3. 2. 3. 2. <i>Garso įrašo leistinumumo jo galėjimo patikrinti aspektu</i>	37
3. 2. 4. <i>Garso įrašai, kaip įrodinėjimo priemonės, ir privataus gyvenimo neliečiamumo apsauga....</i>	48
4. INFORMACIJOS, ESANČIOS GARSO ĮRAŠE, VERTINIMAS IR ĮRODOMOJI REIKŠMĖ... 51	
4. 1. REIKŠMINGŲ TYRIMUI IR BYLOS NAGRINĖJIMUI DUOMENŲ ĮVERTINIMO SAMPRATA IR BENDRIEJI PRINCIPAI	52
4. 2. GARSO ĮRAŠŲ UŽFIKSUOTOS INFORMACIJOS VERTINIMO YPATUMAI IR JOS ĮRODOMOJI REIKŠMĖ.....	54
IŠVADOS	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61
SANTRAUKA.....	74
SUMMARY.....	75

Ižanga

Temos aktualumas. Itin sparti mokslo ir technologijų pažanga garso fiksavimo techniką padarė prieinamą kiekvienam: tokią galimybę suteikia bene visi naujesni mobilieji telefonai, skaitmeninių miniatiūrinių diktofonų galima rasti įprastų daiktų, tokių kaip rašiklių, raktų pakabukų, pavidalu. Inovatyvių technologijų progresu naudojasi ne tik pareigūnai, tiriantys nusikalstamas veikas – garso fiksavimą, kaip priemonę pagrįsti savo įvykių versiją, neretai pasitelkia grėsmę patiriantys asmenys, garso įrašai panaudojami ir kaip nusikalstamos veikos padarymo priemonės. Didelis objektų, pateikiamų fonoskopinius tyrimus atliekančioms įstaigoms, skaičius taip pat liudija garso įrašų, naudojamų baudžiamojo proceso tikslams pasiekti, svarbą¹.

Šiandien informacija, užfiksuota garso įrašu, baudžiamajam procesui gali būti pateikta kaip vienas iš duomenų, reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui. Kita vertus, garso įrašo, kaip informacijos užfiksavimo būdo, specifiškumas lemia išskirtinio teisinio reglamentavimo būtinybę: šia potencialia įrodinėjimo priemone ypač gali būti pažeistos nuostatos, garantuojančios asmens privatumo teisę. Baudžiamajame procese siekiama ne tik greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas, tinkamai pritaikyti įstatymą ir nubausti kaltą asmenį, bet ir apginti žmogaus bei piliečio teises bei laisves. Todėl būtina technologijų pažangos šviesoje suderinti vienas kitam prieštaraujančius interesus: visuomenės interesą nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje ir asmeninį interesą išsaugoti teisę į privatumą.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas yra konceptualiai apžvelgti garso įrašo, daromo iki baudžiamojo proceso pradžios, teisinį reglamentavimą, atskleisti teisėtą galimybę daryti garso įrašus iki pradedant baudžiamąjį procesą atvejus ir tvarką, išskirti diskusinius klausimus analizuojama tema bei pateikti autorės požiūrį į juos.

Siekiant nurodyto tikslo, šiam darbui keliama tokie uždaviniai:

1. Išnagrinėti garso įrašų, padarytų iki pradedant ikiteisminį tyrimą, vietą šiuolaikinėje baudžiamojo proceso teisėje ir įrodinėjimo procese;
2. Išanalizuoti tokių garso įrašų darymo teisinio reglamentavimo specifiką Lietuvoje,

¹ Iš Lietuvos teismo ekspertizės centro metinės veiklos ataskaitų matyti, kad centras 2005 m. ištyrė 9674 fonoskopinių ekspertizių objektus, 2006 m. – 7468, 2007 m. – 14770, 2008 m. – 13530.

pagrindinį dėmesį skiriant nuostatoms, ribojančioms žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamybę, įvertinti jų privalumus bei trūkumus;

3. Atskleisti teismų praktiką nagrinėjama tema, identifikuojant aktualiausias analizuojamų garso įrašų panaudojimo įrodinėjant problemas.

Darbo objektas. Magistro darbo šerdį sudarys garso įrašų, padarytų iki pradedant ikiteisminį tyrimą, kaip reikšmingų duomenų apie nusikalstamą veiką, gavimo ir įvertinimo tvarka, jų panaudojimas įrodinėjimo procese, taip siekiant aptarti galimus pavojus žmogaus teisių atžvilgiu, ir praktiškai liks nepalietas techninis tokių garso įrašų darymo aspektas.

Tyrimo metodai. Nagrinėjant garso įrašų, padarytų iki pradedant ikiteisminį tyrimą, panaudojimo teisme problematiką, naudojami įvairūs metodai: *istorinis metodas* buvo pasitelktas Lietuvos valstybėje galiojusių teisės aktų bei teisės doktrinos analizei, siekiant atskleisti įrodymų sampratą, genezę bei raidą; *lyginamasis metodas* pravertė Lietuvoje nustatyto garso įrašų, padarytų iki pradedant ikiteisminį tyrimą, reglamentavimo gretinimui su kitose valstybėse taikomu teisiniu reguliavimu; *sisteminio metodo* pagalba analizuojama nagrinėjamų garso įrašų vieta Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamojo proceso teisės kontekste, nurodomos garso įrašų ypatybės lyginant su kitais reikšmingais nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti duomenimis; *lingvistiniu metodu* teisinių sąvokų prasmė aiškinama bei analizuojama pagal bendrinėje bei specialiojoje kalboje priimtas žodžių reikšmes; *teleologinio metodo* pagalba atskleidžiami garso įrašų, kaip vienos iš informacijos, reikšmingos nusikalstamos veikos tyrimui ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui, perdavimo formų, įtvirtinimo Lietuvos teisės doktrinoje tikslai.

Darbo originalumas. Garso įrašų panaudojimo baudžiamajame procese problematikai nėra skirta išsamesnių studijų², nors šiais klausimais diskutuoja ne tik mokslininkai, bet ir įvairūs praktiniai darbuotojai – ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, teisėjai ir kiti, kasdieną sprendžiantys įrodinėjimo problemas. Įrodinėjimo tematika ir atskirais jos aspektais (analizuojant įrodinėjamą, įrodymus, įrodymų rinkimą, tyrimą, naudojimą ir vertinimą) yra nemažai Lietuvos ir užsienio teisės mokslo atstovų studijų, pavyzdžiui, P. Ancelio, G. Godos, M. Kazlausko, P. Kuconio, J. Rinkevičiaus, K. Stungio, J. Pradel, J. Rychlak, tačiau klausimams, susijusiems su iki baudžiamojo proceso pradžios padarytais garso įrašais,

² Aktualius garso įrašų panaudojimo civiliniame procese klausimus yra aptaręs I. Šulcas (ŠULCAS, Irmantas. Vaizdo ir garso įrašai, kaip įrodinėjimo priemonės, civiliniame procese. *Juristas*, 2005, Nr. 11.).

dėmesio neskiriama arba jis labai fragmentiškas. Antai, apie garso įrašus užsimenama norint pateikti naujos dokumentų, kaip duomenų, reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui, formos pavyzdį.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo tikslų buvo siekiama analizuojant tarptautinius teisės aktus (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją³, Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją⁴ ir kt.), Lietuvos Respublikos Konstituciją⁵, įstatymus (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą (toliau – BPK)⁶, Visuomenės informavimo įstatymą⁷ ir kt.) ir poįstatyminius teisės aktus. Tyrimo šaltiniais buvo Europos Žmogaus Teisių Teismo formuluojama praktika, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartys, Vilniaus apygardos teismo sprendimai, palyginimui pasitelkta Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) Aukščiausiojo Teismo praktika. Darbe buvo remiamasi Lietuvos ir užsienio autorių analizuojamai temai aktualiomis studijomis (G. Godos, M. Kazlauskas, P. Kuconio, J. Rinkevičiaus, J. Rychlak ir kt.) ir darbo temai reikšmingais straipsniais teisės problemoms skirtuose leidiniuose ir internetinėse prieigose.

³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016.

⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014. Aktuali 2006 m. balandžio 25 d. redakcija.

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46. Aktuali 2008 m. balandžio 30 d. redakcija.

⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706. Aktuali 2008 m. liepos 31 d. redakcija.

1. Garso įrašas įrodinėjimo procese

1. 1. Įrodinėjimo ir įrodymų samprata baudžiamajame procese

Lietuvos teisės mokslininkų pateikiamose įrodinėjimo proceso studijose⁸ matyti vyraujanti nuomonė⁹, jai pritaria ir darbo autorė, kad „visose procesinio tyrimo stadijose vyksta pažinimas ir praeityje buvusių aplinkybių įrodinėjimas. Nesant sąlygų jas stebėti tiesiogiai, lieka vienintelis kelias – surinkti kuo daugiau faktinių duomenų, atspindinčių arba paneigiančių šias aplinkybes“¹⁰, tad įrodinėjimas trunka nuo tam tikros informacijos pirminio užfiksavimo iki jos panaudojimo priimant nuosprendį. Panašios pozicijos laikosi ir garsus prancūzų mokslininkas, baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso specialistas J. Pradel, įrodinėjimą įvardinantis kaip vieną iš pagrindinių baudžiamojo proceso elementų – taisyklių, taikomų nusikaltimui ištirti, visumą, o pats tyrimas siejamas su padaryta veika arba atsakomybės patrauktuoju asmeniu¹¹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įrodinėjimą baudžiamajame procese apibrėžia kaip įstatymo reglamentuotą ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio

⁸ Pavyzdžiui, J. Rinkevičius: „Įrodinėjimas baudžiamajame procese – tai procesinė baudžiamosios bylos aplinkybių pažinimo forma. Praktinis įrodymų rinkimas ir loginis operavimas jais yra neatskiriamos įrodinėjimo veiklos pusės. Todėl nesinori sutikti su tais autoriais, kurie mėgina dirbtinai atskirti įrodinėjimo ir pažinimo sąvokas“. (RINKEVIČIUS, Jurgis. *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990, p. 4). Tokios pat nuomonės laikosi ir M. Kazlauskas, G. Goda, P. Kuconis (GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUCONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005, p. 174), P. Ancelis (ANCELIS, Petras. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 11 (89). p. 9 - 10.), K. Stungys (STUNGYS, Kęstutis. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. *Jurisprudencija*, Vilnius, 2000, Nr. 16 (8), p. 25.), U. Arlauskaitė – Rinkevičienė (ARLAUSKAITĖ – RINKEVIČIENĖ, Ugnė. Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 11 (89).).

⁹ Kap alternatyvą tokiai nuomonei galima pateikti A. A. Давлетов, В. С. Джатиев poziciją, jog reikia išskirti pažinimo ir įrodinėjimo pradžios momentus: įrodomosios informacijos rinkimas ir įtvirtinimas priskiriamas pažinimo etapui, o tikruoju įrodinėjimo procesu vadinamas teisme vykstantis operavimas reikšmingais tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenimis. Plačiau žiūrėti: ДАВЛЕТОВ, Ахтям Ахатович. *Основы уголовного процессуального познания*. Свердловск: Издательство Уральского университета, 1991; ДЖАТИЕВ, Владимир Солтанович. *Доказывание и оценка обстоятельств преступления*. Ростов на Дону: Ростовского университета, 1991.

¹⁰ STUNGYS, Kęstutis. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. *Jurisprudencija*, Vilnius, 2000, Nr. 16 (8), p. 25.

¹¹ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 354.

tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių veiklą, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui¹².

Čia pat Teismas pažymi, jog siūlant tokią įrodinėjimo sampratą, nepretenduojama sukurti nediskutuotiną, galutinį ir nekeičiamą apibrėžimą. Sutikdami su šia pozicija, galime išskirti šiuos įrodinėjimo etapus: pirma, tam, kad būtų surinkta informacija, reikalinga teismui byloje priimant sprendimą, renkami ar pateikiami bei fiksuojami duomenys, reikšmingi baudžiamosios bylos tyrimui bei nagrinėjimui; antra, surinkti ar pateikti duomenys iš anksto patikrinami; trečia, atliekamas surinktų, pateiktų ar teismo išreikalautų duomenų tyrimas teismo proceso metu; ir, ketvirta, duomenys pripažįstami įrodymais ir atliekamas įrodymų vertinimas. Pastebėtina, jog atskirus įrodinėjimo etapus sieja glaudus ryšys: sėkmingas siekis nustatyti tiesą byloje priklauso nuo kiekvieno etapo, nes bet kuriame iš jų padarytos klaidos gali sutrukdyti teisingai nustatyti visas reikšmingas bylos aplinkybes. Taigi tiek ikiteisminiame etape, tiek teismo procese įrodinėjama duomenimis, reikšmingais baudžiamosios bylos tyrimui bei nagrinėjimui, tačiau teisme šių duomenų statusas pakinta – jie arba pripažįstami įrodymais, arba ne.

Potencialiu įrodymu gali būti duomenys, kurie yra gauti įstatymų nustatyta tvarka – šiuo metu galiojančiame BPK įstatymų leidėjas yra atvėręs kelią naujai įrodinėjimo praktikai¹³ bei reikšmingų duomenų bylos nagrinėjimui laisvesniam pateikimui¹⁴. Tam, kad duomenys, reikšmingi baudžiamajai bylai tirti ir nagrinėti, galėtų būti pripažinti įrodymais, jie turi būti gauti įstatymų nustatyta tvarka, atitikti informacijos turinio ir formos, leistinumo

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007. Nr. 27.

¹³ Kitaip negu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais, kai įstatymų leidėjo nustatyta įrodymų hierarchinė sistema saistė juos vertinantį teisėją (plačiau žiūrėti: MACHOVENKO, Jevgenij. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 2005, t. 55, p. 61-69.) ir, kitaip negu Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse, galiojusiame Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje iki 1961 m. rugsėjo 1 d., kurio 74 straipsnio 2 dalis nustatė griežtai ribotą įrodymų šaltinių sąrašą (plačiau žiūrėti: DANISEVIČIUS, Petras; ir LIAKAS, Aronas. *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese*. Vilnius: Vaizdas, 1971, p. 25.), dabar įtvirtintas šimtameis tradicijas turintis laisvo įrodymų vertinimo principas. Pripažįstama, kad „įrodymų šaltinių sąrašo įstatyminis nustatymas prieštarauja laisvo įrodymų vertinimo principui“ – teismas neturėtų būti ribojamas jokiais formaliais įrodymais ir tik jis turėtų spręsti, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, remtis ar nesiremti vienokiais ar kitokiais duomenimis (plačiau žiūrėti: KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekso projekte. *Justitia*, 1998, Nr. 5, p. 8.).

¹⁴ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005, p. 169.

ir liečiamumo¹⁵, gautų duomenų patikrinimo galimybės bei vertinimo reikalavimus. BPK 20 straipsnyje įtvirtintų normų įvertinimas bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateikta teismų nutarčių analizė¹⁶, leidžia daryti išvadą, jog įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti, BPK numatytais proceso veiksmais patikrinti, teisiama jame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys, kuriais vadovaudamasis teismas daro išvadas dėl nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, šią veiką padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai.

Baudžiamojo proceso įstatymo analizė parodo, jog tam tikri reikalavimai keliama duomenų, reikšmingų baudžiamosios bylos tyrimui bei nagrinėjimui, turiniui, jų gavimo ir fiksavimo tvarkai, o tokių duomenų įtvirtinimo būdų įstatymų leidėjas neriboja. Kitaip sakant, BPK nenustato, kokio pavidalo duomenys gali būti pateikiami baudžiamajame procese, tad reikšminga baudžiamosios bylos tyrimui bei nagrinėjimui informacija gali būti užfiksuota ir garso įrašu.

1. 2. Garso įrašo samprata

Garsas suprantamas kaip tampriosios terpės (dujų, skysčio, kietojo kūno), paprastai oro, dalelių virpamieji judesiai (bangos), taip pat, šių bangų veikiamų žmonių ar gyvūnų klausos organais suvokti pojūčiai¹⁷.

Mikrofonu garso bangos paverčiamos elektriniais garso signalais, kurie gali būti užfiksuojami magnetinėje juostoje arba verčiami skaitmeniniais signalais ir fiksuojami

¹⁵ Įrodymų liečiamumo ir leistinumo savybės įrodymų sąvokoje jungia informacijos turinį (informacijos sąsajumą ir reikšmingumą) ir formą (informacijos gavimo ir fiksavimo tvarką), o įrodymu pagal BPK gali būti pripažinti tik duomenys, kurių nei turinys, nei forma neturi esminių trūkumų – baudžiamajai bylai išspręsti reikšmingi duomenys turi būti gauti iš tinkamo šaltinio ir tinkamai užfiksuoti (plačiau žiūrėti: GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005, p. 172.), kitaip duomenys apie faktą egzistuos, tačiau neturės įrodomosios galios.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007. Nr. 27.

¹⁷ Garsą skleidžia bet kuris virpantis ore ir virpinantis orą daiktas, o žmogus gali girdėti nuo 16 Hz iki 16000 Hz (hercas – vienas virpesys per sekundę) dažnio garsus. Įvairių garso dažnių girdėjimo diapazonas priklauso nuo individualių žmogaus savybių. Plačiau žiūrėti: DUMČIUS, Antanas. *Garso ir vaizdo technika ir technologija: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2001, p. 4; MALIŠAUSKAS, Vacius. *Garso technika: mokomoji knyga*. Vilnius: Technika, 2005, p. 7.

įvairiose laikmenose¹⁸ – taip sukuriamas garso įrašas.

Thomas Edison buvo laikomas garso įrašo tėvu¹⁹, bet 2008 m. kovo mėnesį mokslininkai atrado septyniolika metų anksčiau, 1860 m. balandžio mėnesio 9 d., prancūzų išradėjo Edouard-Leon Scott de Martinville padarytą dešimties sekundžių balso įrašą²⁰.

Mokslo ir technologijų pažanga garso fiksavimo techniką padarė prieinamą ir gana paprastą kasdieniam naudojimui. Skatindamas naujų techninių priemonių panaudojimo įvairovę įstatymų leidėjas pripažįsta technologinį neutralumo principą, o tai lemia garso įrašų darymo mechanizmo, prietaisų ir laikmenų neribotą naudojimą garsui užfiksuoti. Todėl garso įrašu vadinamas garso įrašo turinys – elektromagnetiniais signalais bet kokioje laikmenoje užfiksuoti garso signalai, asmens balso ir sakytinės kalbos savybės.

1. 3. Garso įrašo procesinė forma baudžiamajame procese

Garso įrašas, bylojantis apie įvykį ar objektą, susijęs su juo liekančiu informacijos signalu, reikšmingu tyrimui ir bylos nagrinėjimui, priskiriamas, kai kalbame apie įrodomosios informacijos formą, dokumentų ir daiktų kategorijai.

BPK 91 straipsnyje yra apibrėžiama daiktų, turinčių reikšmės tiriant ir nagrinėjant nusikalstamą veiką, sąvoka baudžiamajame procese – jais laikomi materialūs objektai, kurie buvo nusikalstamos veikos padarymo įrankiais ar priemonėmis arba ant kurių išliko nusikalstamos veikos pėdsakų, arba kurie buvo kaltininko nusikalstamų veikų objektais, taip pat visi kiti daiktai, kurie gali būti priemonėmis nusikalstamai veikai atskleisti ir kaltininkams nustatyti arba kaltinimui paneigti ar atsakomybei palengvinti. Jeigu materialūs daiktai turi bent vieną šių išvardintų požymių, jie laikomi daiktais, turinčiais reikšmės tiriant ir nagrinėjant nusikalstamą veiką.

Dokumentus, atsižvelgiant į technikos raidą ir naujų informacijos įtvirtinimo būdų sukūrimą, būtų per siaura traktuoti tik kaip rašto ženklais užfiksuotą informaciją ir eliminuoti

¹⁸ Lietuvos teismo ekspertizės centras. Metodinės rekomendacijos. *Fonoskopinė ekspertizė*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ltec.lt/fonoskopine-metodines>>.

¹⁹ ROSEN, Jody. *Researchers find song recorded before Edison's phonograph*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ihl.com/articles/2008/03/27/arts/27soun.php>>.

²⁰ Jo įrenginys garsą užrašė popieriuje rašikliu. Dabar šis garsas atkurtas kompiuteriu. Rasta ir dar ankstesnių, kaip manoma padarytų dar 1853 m., to paties mokslininko įrašų, kurie vis dar tiriami. Tačiau, pažymėtina, kad ir šiandien Thomas Edison laimėjimų vertė nesumenksta, nes jis darbavosi nežinodamas apie ankstesnius pasiekimus.

kitokiais ženklais, simboliais ar būdais (pavyzdžiui, garso įrašu) užfiksuotus duomenis. Todėl bendriausia prasme dokumentas suprantamas kaip „materialus žinių šaltinis, kuriame užfiksuotos tam tikros žinios, pavyzdžiui, piešinys, nuotrauka, kino juosta“²¹. Įstatymų leidėjas dokumentu taip pat įvardina informaciją, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos, užfiksuotą juridinio ar fizinio asmens veiklos procese²². Tokios pozicijos laikomasi ir galiojančiame BPK, kurio 95 straipsnyje nurodoma, kad „dokumentais, turinčiais reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, yra materialūs objektai, kuriuose įmonė, įstaiga, organizacija, pareigūnas ar fizinis asmuo tam tikrais ženklais užfiksuoja informaciją, galinčią padėti atskleisti nusikalstamą veiką ir nustatyti su šia veika susijusias aplinkybes“, o 96 straipsnio 1 dalies 4 punktas nurodo, kad prie dokumentų priskiriami „magnetiniai, lazeriniai ir elektroniniai įrašai: garso ir vaizdo juostos, kompaktinės plokštelės ir kitos elektroninės informacijos laikmenos“. Taigi garso įrašas baudžiamajame procese gali būti suprantamas ir kaip viena iš dokumentų rūšių.

BPK yra įtvirtintos dvi dokumentų kaip įrodymų šaltinių formos: pirma, dokumentai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, antra, dokumentai kaip daiktai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti. Baudžiamojo proceso moksle paplitusi pozicija, kad dokumentai, turintys daiktų reikšmę, tiesiogiai atspindi bylai reikšmingas aplinkybes, informacija perduodama ne per jų turinį, bet per materialų bylai reikšmingų aplinkybių atspindį. Taigi atribojant daiktinius įrodymus ir dokumentus lemiamą reikšmę turi įrodomosios informacijos įtvirtinimo ir perdavimo būdas. „Dokumentai bylai svarbią informaciją perduoda aprašymo būdu, t. y. dokumento autoriaus sąmonėje atsispindėję faktiniai duomenys čia fiksuojami rašto kalba ar kitais sutartiniais simboliais. Šiuo atveju įrodomąją reikšmę turi dokumento tekstas, jo turinys“²³.

BPK komentaro²⁴ autoriai pažymi, kad garso įrašui esant nusikalstamos veikos padarymo įrankiu arba priemone (materialiu objektu, panaudotu rengiantis padaryti nusikalstamą veiką, pasikėsinant ją padaryti, darant nusikalstamą veiką ar ją slepiant), jis būtų priskiriamas daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, kategorijai.

²¹ VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001, p. 226.

²² Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2389. Aktualu 2008 m. balandžio 30 d. redakcija. 2 straipsnio 5 dalis; Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 105-3019. Aktualu 2007 m. gruodžio 29 d. redakcija. 2 straipsnio 4 punktas.

²³ RINKEVIČIUS, Jurgis. *Daiktiniai įrodymai. Mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996. p. 11.

²⁴ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 234.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad „kai reikšminga procesui informacija – garso įrašas yra įrašytas į laikmeną (pavyzdžiui, kompaktinę plokštelę) ir ši laikmena neturi BPK 91 straipsnyje nurodytų daikto požymių, įrodinėjimo procese nepanaudojama vien kaip daiktas, toks įrašas laikytinas dokumentu (BPK 96 straipsnio 1 dalies 4 punktas, 2 dalis)“²⁵.

Taigi ir garso įrašas turėtų būti priskiriamas daiktų, turinčių reikšmės tiriant ir nagrinėjant nusikalstamą veiką, kategorijai, tik dviem atvejais: pirma, tada, kai garso įrašo laikmeną vadiname garso įrašu; ir, antra, tada, kai garso įrašas buvo nusikalstamos veikos objektas, jos padarymo įrankis ar priemonė. Pavyzdžiui, turint garso įrašą užfiksuotą kompromituojančią informaciją ir ją panaudojant turtui prievartauti, garso įrašas baudžiamajame procese turės daikto, turinčio reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, statusą. Garso įrašą užfiksavus, pavyzdžiui, grasinimą susidoroti, toks garso įrašas baudžiamajame procese turėtų būti laikomas dokumentu. Todėl kritiškai vertintina nuomonė, kad kai dokumente „esama nusikalstamos veikos pėdsakų, pavyzdžiui, melagingų, šmeižikiškų, įžeidžiančių teiginių ir pan., šiais atvejais toks objektas laikytinas daiktiniu įrodymu“²⁶. Tais atvejais, kai bylai svarbi informacija išreikšta ne tik betarpiškai materialiais objekto požymiais, bet ir ženklų forma, viename objekte susilieja dokumentas ir daiktas, turintis daikto reikšmę, pavyzdžiui, jei jau minėto garso įrašo su grasinimu susidoroti laikmena būtų sutepta įtariamąjo krauju.

Svarbu pažymėti, kad objektyviai garso įrašą fiksuojama informacija neturi vertinimo ypatumų, kuriuos sąlygoja subjektyvumas. Vienoje iš nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad garso įrašas, priešingai negu, pavyzdžiui, nukentėjusiojo parodymai, nėra priimamas ir fiksuojamas subjektyviai, kitaip tariant, nėra lemiamas „subjektyvaus pobūdžio aplinkybių – gebėjimo įsisavinti, atsiminti, atkurti informaciją, taip pat kitų su suinteresuotumu bylos baigtimi susijusių aplinkybių“²⁷. Kita vertus, nors fiksavimas yra objektyvesnis, tačiau subjektyvumas gali pasireikšti vertinant garso įrašą esančią informaciją.

Verta pastebėti, jog teismų (pavyzdžiui, apygardos teismų) nagrinėjamosiose baudžiamosiose bylose gana dažnai magnetiniai ar elektroniniai garso įrašai, kurie pagal BPK 96 straipsnio 1 dalies 4 punktą yra dokumentai, įvardijami daiktais. Pavyzdžiui,

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-589/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2008.

²⁶ RINKEVIČIUS, Jonas. Dokumentų sąvoka baudžiamajame procese. Pagrindiniai reikalavimai pripažįstant dokumentus įrodymais. *Teisė*, 2004, t. 52, p. 85.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. Mikelevičius v. A. Lekavičius, Nr. 3K-3-1406/2002, kat. 20.6; 126.

Vilniaus apygardos teismas, motyvuodamas nuosprendį, nurodė: „iš daikto pateikimo protokolo seka, jog Varėnos rajono PK viršininkas pateikė kompaktinę plokštelę, kurioje yra užfiksuotas iš A.V. P. gautas telefoninis pranešimas apie jo paties padarytą nusikaltimą. Iš kompaktinėje plokštelėje įrašyto pokalbio tarp A.V. P. ir Varėnos rajono PK pareigūno stenogramos, o taip pat teisiama jame posėdyje išklausyto kompaktinės plokštelės įrašo seka, jog A.V. P., paskambinęs telefonu į Varėnos rajono PK budėtojų dalį įvykio dieną, prisipažino peiliu perdūręs nukentėjusįjį“²⁸.

Tačiau BPK 20 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla“. Tokia įstatymo leidėjo pozicija sufleruoja, jog visa informacija, gauta ikiteisminio tyrimo metu, tėra tik duomenimis ir tik teismas, nagrinėjantis bylą, ištyręs jam pateiktus duomenis, nusprendžia, ar jie yra įrodymais ir kokiais būtent. Todėl darytina išvada, kad teismo visiškai nesaisto ikiteisminio tyrimo metu tam tikriems objektams suteikti pavadinimai ir tik teismas konstatuoja, kokie įrodymai yra byloje. Taigi garso įrašų įvardinimas įrodymais – daiktais ar dokumentais, yra tik teismo prerogatyva.

2. Informacijos fiksavimas garso įrašu iki ikiteisminio tyrimo pradžios

Nesant sąlygų tiesiogiai stebėti reikšmingus nusikalstamos veikos tyrimui veiksnius, jų pažinimas ir įrodinėjimas vyksta renkant faktinius duomenis, atspindinčius ar paneigiančius praeityje buvusias aplinkybes.

Baudžiamojo proceso įstatyme, kaip jau minėta, įtvirtintas laisvo įrodymų vertinimo principas. Taigi teismas nėra varžomas įrodymų šaltinių, svarbu tik, kad duomenys iš jų būtų gauti įstatymų nustatyta tvarka²⁹, atitiktų informacijos turinio ir formos, leistinumo ir liečiamumo, gautų duomenų patikrinimo galimybės bei vertinimo reikalavimus, tam kad teismo galėtų būti pripažįstami įrodymais. Tad fizinis garso įrašo egzistavimas šiuo atveju

²⁸ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-100/2006.

²⁹ Reikalavimas, jog duomenys turi būti gauti įstatymų nustatyta tvarka, tam kad juos būtų galima pripažinti įrodymais, neturėtų būti suprantamas tiesiogiai – įrodymais gali būti pripažįstami ir duomenys, gauti kitų, žemesnės nei įstatymai, teisės aktų nustatyta tvarka. Šiuo atveju svarbu, kad tokie aktai būtų priimti vadovaujantis įstatymu.

svarbus tiek, kiek jis bus reikšmingas baudžiamajame procese (turintis potencialią galimybę būti pripažintas įrodymu), todėl nagrinėsime tik teisėtus, įstatymų reglamentuotus garso įrašo, padaryto iki ikiteisminio tyrimo pradžios, gavimo būdus. Sekančiuose poskyriuose garso fiksavimą vykdančius subjektus, vieni jų turi teisę, o kiti – pareigą, išskirsime į privačius ir valstybės įgaliotus asmenis.

2. 1. Privataus asmens iniciatyva fiksuojamas garsas

Teisės doktrinoje sutariama, kad privataus asmens atžvilgiu laikomasi principo, jog „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“. Privačių asmenų garso įrašų darymas esti dvejopas: įrašomas garsas gavus fiksuojamojo asmens sutikimą arba be jo. Visuomenės informavimo įstatymo³⁰ analizė leidžia daryti išvadą, kad kiekvienas asmuo turi teisę naudotis garso technikos priemonėmis informacijai fiksuoti (5 straipsnio 1 dalies 3 punktas), tačiau tuo atveju, kai norima daryti garso įrašus fizinio asmens gyvenamojoje patalpoje, privačioje namų valdoje ir jai priklausančioje aiškiai pažymėtoje teritorijoje, neviešų renginių metu ar vaiko garso įrašus, fiksuoti norintis asmuo pirmiausia turi gauti asmens sutikimą (13 straipsnio 1 dalis). Įstatymų leidėjas šiems atvejams daro išimtį tik tuo atveju, jeigu įrašant yra pagrindas manyti, kad fiksuojamas teisės pažeidimas ar nusikalstama veika (13 straipsnio 2 dalis, 14 straipsnio 3 dalis). Taigi besąlyginė teisė naudoti garso įrašymo technikos priemones informacijos fiksavimui suteikiama, jeigu tai padėtų atskleisti įstatymų pažeidimus. Taip asmuo įgalinamas realizuoti teisę fiksuoti ir teikti duomenis, galimai turėsiančius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija: aiškindamas privataus telefoninio pokalbio garso įrašo padarymo galimybę, Teismas pažymėjo, kad „nukentėjusysis gali įrašyti savo ir kaltininkų pokalbius, o įrašymui nereikalingi jokie leidimai, nes taip jis realizuoja savo teisę ir tai daroma jo iniciatyva (to nedraudžia joks įstatymas), ir įrašus pateikti tyrėjui ar teismui“³¹.

Pažymėtina, kad garso įrašais, daromais tam tikrose verslo funkcionavimo srityse, taip pat gali būti atsitiktinai ar specialiai užfiksuota informacija apie ruošiamą padaryti nusikaltimą, jo darymą ar slėpimą. Dažnai darbdaviai, norėdami efektyviai vykdyti veiklą,

³⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706. Aktualu 2008 m. liepos 31 d. redakcija.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-510/2005.

apsaugoti save nuo atsakomybės ar žalos, kurią gali sukelti darbuotojų veiksmai, stebi darbuotojus darydami garso įrašus (tiek tradicinius, pavyzdžiui, telefoninių pokalbių, tiek modernius, pavyzdžiui, internetinės telefonijos paslaugas teikiančio „Skype“). Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad darbuotojas teisėtai gali tikėtis tam tikro privatumo lygio ir darbo vietoje, o darbdavio interesams patogus stebėjimas nepateisina intervencijos į darbuotojo privatumą. Todėl teisėtai darbdavys daryti garso įrašus gali tik išanksto nedviprasmiškai informavęs, išpėjęs darbuotoją dėl tokio stebėjimo³². Jeigu darant garso įrašą fiksuojamas ir paslaugos gavėjas, pavyzdžiui, skambinantysis konsultacijos į kreditinę ar draudimo įstaigą, jis taip pat turi būti perspėjamas apie tai, kad bus daromas garso įrašas ir nurodoma kreipimosi alternatyva.

Tačiau ir darbo santykiuose, jeigu garso įrašas daromas turint pagrindą manyti, jog bus užfiksuota nusikalstama veika, jokie išankstinio informavimo ar sutikimo nereikia. Tokios praktikos laikomasi ir užsienyje. Pavyzdžiui, New Jersey valstijos (JAV) Aukščiausiasis Teismas byloje, kurioje pastebėję mėlynės ant savo vaiko kūno, tėvai pasamdė privačią kompaniją įdiegti garso ir vaizdo stebėjimo įrangą, o po baudžiamojo persekiojimo institucijoms pateiktų šių įrašų vaiko auklei buvo pateikti kaltinimai dėl užpuolimo sunkinančiomis aplinkybėmis ir pavojaus sukėlimo mažamečiui, Teismas užfiksuotą informaciją pripažino leistina naudoti įrodinėjimo procese³³.

Aptartinas dar vienas privačių asmenų daromų garso įrašų aspektas: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą, kurioje „ieškovė, jau prasidėjus teismo procesui, pati savo iniciatyva rinko įrodymus, šiam tikslui slapta panaudodama garso įrašymo techniką“, nutartyje yra pažymėjęs, kad „toks įrodymų rinkimas faktiškai prilygsta operatyvinei veiklai, o operatyvinės veiklos priemonės gali naudoti tik valstybės įgalioti asmenys“³⁴. Pateiksime pavyzdį, aktualų baudžiamajam procesui: tarkime, asmuo sulaukia realių grasinimų jį nužudyti todėl kreipiasi į nusikalstamas veikas tiriančią instituciją, kurioje pradedamas ikiteisminis tyrimas. Kitą dieną pats, savo iniciatyva, pasitelkdamas modernias

³² Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, nes darbdavys naudojo telefono pokalbių įrašymo galimybe prieš tai neįspėjęs darbuotojo ir taip pažeidė jo teisę į susižinojimo slaptumo gerbimą. Plačiau žiūrėti: Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Niemietz v. Germany*. (Application no. 13710/88). Judgment. Strasbourg, 16 December, 1992; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Halford v. the United Kingdom*. (Application no. 20605/92). Judgment. Strasbourg, 25 June, 1997.

³³ CASE, John H.; FEIBLEMAN, Gilbert B.; ir GRUBER, Mark. *Electronic Eavesdropping and Wiretapping: How 20th Century Technology Can Cause 21st Century Headaches for You and Your Client*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.feiblemancase.com/documents/2004_wiretapping_updated.pdf>.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje B. Pagonienė v. J. Mendelis, Nr. 3K-3-136/2004, kat. 57.1.

technologijas, įrašo dar vieną tokio paties pobūdžio telefoninį grasinimą. Toks žmogaus terorizavimas būtų laikomas tęstine veika, todėl kilus klausimui, ar baudžiamajame procese būtų priimtinas reikšmingas nusikalstamos veikos tyrimui ir nagrinėjimui garso įrašas, padarytas privataus asmens jau pradėjus ikiteisminį tyrimą, autorės nuomone, šiuo atveju taip pat reikėtų vadovautis nuostata, kad privačių asmenų pateikti garso įrašai įrodymais nepripažįstami tik tais atvejais, kai jie gauti įstatyme tiesiogiai draudžiamu būdu, o BPK neriboja privačių asmenų iniciatyvos teikti įrodymus – tai leidžiama bet kurioje proceso stadijoje, tad ir prasidėjus baudžiamajam procesui asmuo nepraranda teisės būti aktyviu įrodinėjimo proceso dalyviu ir savo iniciatyva rinkti ir teikti duomenis, galimai reikšmingus nusikalstamos veikos tyrimui ir nagrinėjimui, tam slapta panaudodamas garso įrašymo techniką.

Svarbu pažymėti, kad įstatymų leidėjas numatė asmenims garantuojamą apsaugą nuo galimo piktnaudžiavimo darant garso įrašus. Neteisėtas elgesys galėtų sukelti pavojų kito asmens privatumui, todėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2. 23 straipsnio 2 dalyje³⁵ yra numatyta, kad neteisėtas asmens telefoninių pokalbių, <...> ar informacijos konfidencialumo pažeidimas laikomas privataus gyvenimo pažeidimu, o BK 166 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisės norma už neteisėtą asmens telefoninių pokalbių klausimąsi, leidžianti patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn.

2. 2. Valstybės įgaliotų asmenų garso įrašo darymas

Valstybės institucijai ar pareigūnui fiksuojant informaciją garso įrašu, būtina patikrinti, ar tai atliekama įstatyme numatytu būdu – šiuo atveju taikomas principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“, ir ar nebuvo pažeista įstatyme nustatyta duomenų gavimo tvarka. Pabrėžtina, jog duomenys, kuriuos valstybės institucijos ar pareigūnai gavo įstatyme nenumatytu būdu, įrodymais negali būti pripažįstami, nesvarbu, kiek jie reikšmingi nustatant bylos aplinkybes. Todėl valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmai darant garso įrašą, visada turi kilti iš įstatymo, suteikiančio šiems asmenims tokią pareigą. Baudžiamajame procese garso įrašai, padaryti valstybės institucijų ar pareigūnų dar iki ikiteisminio tyrimo pradžios, dažniausiai esti dviejų tipų, tai – užfiksuoti paskambinus pagalbos telefonais ir padaryti atliekant operatyvinį tyrimą.

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. Aktualu 2008 m. gruodžio 30 d. redakcija.

Garso įrašai, padaryti vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu

Vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu, atliekant operatyvinį tyrimą, garso įrašai gali būti daromi tik esant faktiniam ir teisiniam pagrindams operatyvinio tyrimo veiksmams atlikti, o ir patys tyrimo veiksmai turi būti atlikti nepažeidžiant minimame įstatyme nustatytos tvarkos. Faktinis operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindas yra nustatytas Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje³⁶. Tik esant šiame straipsnyje numatytiems pagrindams ir būtinybei užtikrinti valstybės ir visuomenės apsaugos interesus³⁷, gali būti atliekami operatyviniai veiksmai, o jų metu daromi garso įrašai. Pažymėtina, kad visais atvejais baudžiamojoje byloje turi būti duomenys, pagal kuriuos tiek teismas, tiek kiti nagrinėjimo teisme dalyviai galėtų įsitikinti, kad operatyvinis tyrimas buvo pradėtas esant Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje nurodytam pagrindui. Teisinis pagrindas specialių techninių priemonių naudojimui operatyvinėje veikloje ir telekomunikacijų tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolei bei jos fiksavimui yra apygardų teismų pirmininkų ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų motyvuotos nutartys, o asmeniui prašant ar sutinkant su tokia kontrole ar fiksavimu ir nesinaudojant telekomunikacijų operatorių paslaugomis ir įrenginiais – asmens sutikimas ar prašymas³⁸. Privalomas teismo sankcijos gavimas yra laikomas procesine garantija, kuri užtikrina tam tikras žmogaus teises ir apriboja nepagrįstą teisėsaugos institucijų rinkimą informacijos, kuri sudaro asmens privataus gyvenimo paslaptį. Toks teismo sprendimas būtinas, nes „kitais negu baudžiamasis procesas, kuris yra viešas ir jeigu net numatytos procesinės prievartos priemonės leidžia atlikti veiksmus ne viešai, bet prasidėjus baudžiamajam persekiojimui asmeniui tampa žinoma, kad jo atžvilgiu vykdomi veiksmai, kurie kelia jam grėsmę. Tuo tarpu operatyvinis tyrimas yra neviešas, todėl asmeniui nėra žinoma, kad jo atžvilgiu atliekamas operatyvinis persekiojimas, todėl jis elgiasi natūraliai kasdieniškai, kas leidžia operatyvinių veiksmų pagalba surinkti bei užfiksuoti įrodomosios informacijos“³⁹.

³⁶ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633. Aktuali 2003 m. gegužės 20 d. redakcija.

³⁷ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016. 8 straipsnio 2 dalis; Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633. Aktuali 2003 m. gegužės 20 d. redakcija. 3 straipsnio 5 dalis.

³⁸ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633. Aktuali 2003 m. gegužės 20 d. redakcija. 3 straipsnio 8 dalis ir 10 straipsnio 1 dalis.

³⁹ ŠIMKUS, Kęstutis. *Operatyvinės veiklos paskirties samprata bei jos bendrybės ir ypatybės ikiteisminio tyrimo paskirties ir žvalgybos paskirties atžvilgiu*. 2006 m. gegužės 26 d. Konferencija – diskusija: Būti ar nebūti?! Operatyvinės veiklos įstatymo vieta Lietuvos teisinėje sistemoje.

Pagal 2003 m. Vokietijos Max Planck Institute atliktą tyrimą, daugiausiai pasiklausymo atvejų esti Italijoje (76 sankcijos 100 tūkst. gyventojų), antrą vietą užima Nyderlandai, trečiąją – Švedija, ketvirtąją – Vokietija (23,5 sankcijų 100 tūkst. gyventojų), tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje 100 tūkst. gyventojų tenka 3,3 sankcijos, o JAV – 0,43 sankcijos 100 tūkst. gyventojų⁴⁰.

2005 m. tuometinis Italijos teisingumo ministras Roberto Castelli pažymėjo, kad telefoninių pokalbių pasiklausymo atvejų kasmet padvigubėja. Tuo tarpu teisėjų asociacija akcentavo, kad net 70 procentų statistiką sudarančių sankcijų (leidimų) pasiklausymui yra pakartotinės. Didelį skaičių, manoma, paaiškina trumpas galimo pasiklausymo laikotarpis: leidimas pasiklausymui išduodama 15 dienų ir pratęsiamas gali būti tik pateikiant naują motyvą. Tik organizuoto nusikalstamumo tyrimui pasiklausymas gali trukti 40 dienų⁴¹. Tiesa, dabar yra parengtas įstatymo projektas, kuriame pasiklausymas būtų galimas, jei įtariamoms veikoms pasitvirtinus, asmeniui grėstų 10 ir daugiau metų (arba 5 metai, jei tai nusikaltimas prieš valstybę) laisvės atėmimo. Telefoninių pokalbių pasiklausymas taip pat būtų leidžiamas visose įtariamuose mafijos ar terorizmo tyrimuose, o sankcionuotų tokių priemonių naudojimą trys teisėjai, daugiausiai 60 dienų (mafijos ar terorizmo bylose – 3 mėnesiams). Tuo tarpu daugelyje kitų šalių slaptam pasiklausymui leistinas laikotarpis yra 1 – 3 mėnesiai. JAV išduodamas orderis daugiausiai 30 dienų, su galimybe pratęsti dar kartą tiek⁴², Prancūzijoje – 4 mėnesiams ir gali būti pratęsiama⁴³, Lietuvoje techninių priemonių naudojimas specialia tvarka sankcionuojamas ne ilgesniam kaip 3 mėnesių laikotarpiui, suteikiant neribotą pratęsimų skaičiaus galimybę, pratęsiant ne ilgesniam nei 3 mėnesių laikotarpiui⁴⁴.

⁴⁰ DORSCH, Claudia; KRÜPE-GESCHER, Christiane; ir ALBRECHT, Hans-Jörg. Max-Planck-Institut research group of foreign and international criminal law. *Rechtswirklichkeit und Effizienz der Überwachung der Telekommunikation und anderer verdeckter Ermittlungsmaßnahmen*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.bmj.bund.de/files/67ceb52da8f65d2448c88fb117fbab29/136/Abschlussbericht%20%C3%9Cberwachung%20Telekommunikation.pdf>>. SCHWARTZ, Paul M. *Evaluating Telecommunications Surveillance in Germany: The Lessons of the Max Planck Institute's Study*. George Washington Law Review, Vol. 72, p. 1244, 2004. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=671051>>.

⁴¹ European Digital Rights. *Italy's Italian GSM provider warns: too many wiretaps*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.edri.org/edriagram/number3.4/wiretap>>.

⁴² STEVENS, Gina Marie; ir DOYLE, Charles. *Privacy: An Abbreviated Outline of Federal Statutes Governing Wiretapping and Electronic Eavesdropping*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.policyarchive.org/bitstream/handle/10207/579/98-327_20060505.pdf?sequence=1>.

⁴³ *Privacy and Human Rights 2003: Country Reports. French Republic*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.privacyinternational.org/survey/phr2003/countries/france.htm>>.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633. Aktualu 2003 m. gegužės 20 d. redakcija. 10 straipsnio 5 ir 6 dalys.

Operatyvinio tyrimo veiksmų įgyvendinimo teisėtumo yra laikomasi, jeigu garso įrašai yra fiksuojami įstatymų nustatyta tvarka: laikantis nustatytų terminų, pildant operatyvinių veiksmų atlikimo protokolą, kuriame, kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „protokolų grafoje, skirtoje operatyviniams veiksams nurodyti, turi būti įrašomas Operatyvinės veiklos įstatymo numatytas vienas ar keli operatyviniai veiksmai, kitaip, nenurodžius konkretaus veiksmo, taptų neaišku, kokiomis Operatyvinės veiklos įstatymo normomis vadovaujantis buvo daromas garso įrašas. O nežinant, kokios normos buvo taikytos, būtų neįmanoma patikrinti, ar šie įrašai yra teisėti⁴⁵.

Vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 7 punktu, operatyvinės veiklos subjektai turi teisę slapta gauti asmens balso pavyzdžių asmens tapatybei nustatyti, o esant operatyvinio tyrimo pagrindams, išvardintiems šio įstatymo 9 straipsnyje, iki pradedant ikiteisminį tyrimą gali būti atliekama telekomunikacijų tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolė bei jos fiksavimas. Garso įrašų darymas, kaip nurodo šio įstatymo 3 straipsnio 8 dalis, yra priskiriamas techninių priemonių naudojimui specialia tvarka, kai jis atliekamas: pirma, kada nei vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma; antra, kai telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinys kontroliuojamas ir fiksuojamas žinant apie tokią kontrolę vienam iš pokalbio dalyvių bei naudojantis telekomunikacijų operatorių paslaugomis ir įrenginiais tokiai kontrolei ar fiksavimui įgyvendinti; trečia, kai telekomunikacijų tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolė bei jos fiksavimas atliekami asmens prašymu ar sutikimu, nesinaudojant telekomunikacijų operatorių paslaugomis ir įrenginiais.

Pirmu ir antru atvejais telekomunikacijų tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolė bei jos fiksavimas yra vykdomi laikinai apribojant žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, jam nežinant, naudojantis telekomunikacijų operatorių paslaugomis ir įrenginiais, todėl galimi tik įstatymų nustatyta tvarka, gavus motyvuotą teismo nutartį.

Štai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vienoje nagrinėtų baudžiamųjų bylų, pažymėjo: „iš techninių priemonių panaudojimo atliekant operatyvinius veiksmus protokolų (t. 1. b. l. 135-142) ir liudytojo V. L. parodymų matyti, kad panaudojant technines priemones buvo klausomasi ir buvo įrašomi telefoniniai pokalbiai tarp V. L. ir kitų asmenų. Liudytojas

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006.

V. L. tai žinojo ir sutiko leisti klausytis savo telefoninių pokalbių ir daryti jų garso įrašus, tačiau byloje nėra duomenų apie tai, kad apie pokalbių klausymąsi ir jų garso įrašų darymą būtų buvę žinoma kitiems pokalbių dalyviams, todėl pripažintina, kad V. L. ir kitų asmenų telefoninių pokalbių klausymas buvo slaptas.<...> Iš bylos medžiagos matyti, kad į generalinį prokurorą ar įgaliotą jo pavaduotoją dėl teikimo sankcionuoti šiuos veiksmus nebuvo kreiptasi, taip pat negauta apygardos teismo pirmininko ar baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko sankcija tokiems veiksams. Atsižvelgiant į tai, kad techninės priemonės atliekant operatyvinius veiksmus – klausantis V. L. ir kitų asmenų telefoninių pokalbių buvo panaudotos pažeidžiant Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymą, jomis surinkti faktiniai duomenys negali būti pripažinti įrodymais byloje”⁴⁶.

Trečiuoju atveju nereikalaujama motyvuotos teismo nutarties, nes garso įrašas daromas vienam iš pokalbio dalyvių sutinkant arba esant suinteresuotu specialia tvarka taikyti technines priemones, o ir telekomunikacijų operatorių paslaugomis ir įrenginiais nesinaudojama.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas garso įrašuose užfiksuotą informaciją, konstatavo: „byloje nustatyta, kad K. V. kreipėsi į S. P. K. ir J. B. dėl patalpų nuomos, o vėliau į Specialiųjų tyrimų tarnybą, pranešdamas, jog advokatė S. P. K. reikalauja 5000 JAV dolerių valstybės pareigūnų papirkimui už liudytojui palankius patalpų nuomos konkurso rezultatus. K. V. pareiškimas buvo pirminė informacija apie sunkų nusikaltimą, kurios pagrindu buvo atlikti sankcijos nereikalaujantys operatyviniai veiksmai informacijai apie nusikaltimą patikrinti (Operatyvinės veiklos įstatymo 4 str. 1 d.). Po pranešimo gavimo, siekiant išaiškinti nusikaltimą, K. V. sutikus aktyviai bendradarbiauti, buvo pasitelktos operatyvinės techninės priemonės. Iš byloje esančių protokolų apie techninių priemonių panaudojimą, atliekant operatyvinius veiksmus, matyti, kad šiomis priemonėmis nepiktnaudžiauta“⁴⁷.

Vilniaus apygardos teismas viename nuosprendžių konstatavo: „Protokole apie techninių priemonių panaudojimą atliekant operatyvinius veiksmus 2004-04-24, surašytame LR VSD Klaipėdos apygardos skyriaus vyr. inspektoriaus D. M., nurodoma, kad Klaipėdos m. VPK areštinėje 2002-04-24 nuo 10 val. 41 min. jis pradeda kalbėtis su M. M., pokalbio metu M. M. jam pateikia informaciją apie sunkių nusikaltimų įvykdymą, pasakoja apie

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 1/2004.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 547/2005.

nusikaltimus, kurių įvykdyme dalyvavo jis pats, taip pat pasakoja apie nusikaltimus, apie kurių įvykdymo aplinkybes jis turi informacijos”⁴⁸.

Pažymėtina, kad vieno iš privačių pokalbių dalyvių padarytas pokalbių įrašas ir privatus tokio įrašo naudojimas savaime nepažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio. Tačiau labai svarbu tokį įrašą atskirti nuo slapto klausymosi ir įrašinėjimo, kuri atlieka vienas iš pokalbio dalyvių su baudžiamojo persekiojimo institucijų pagalba (kai ji imasi iniciatyvos įrašinėti telefono pokalbius ir aktyviai dalyvauti šiame procese: prijungti technikos priemonės, duoti nurodymus, kaip jomis naudotis, siūlyti pakreipti pokalbį tam tikra linkme). Toks atliktas telefono pokalbių įrašymas, kai nesilaikoma įstatymų nustatytų pagrindo ir tvarkos, pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos 8 straipsnio garantuotą teisę į susižinojimo slaptumo gerbimą. Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad valstybės institucijos padarė esminį indėlį vykdant pasiklausymo planą, ir nebuvo įtikintas, jog įvykius kontroliavo privatus asmuo: Teismo neįtikina, kad tokiu atveju asmuo kontroliuoja situaciją, o baudžiamojo persekiojimo institucija tik nurodo įrodymų gavimo būdą ir suteikia techninę pagalbą, tuo tarpu lemiamu momentu asmuo veikia laisva valia ir neatlieka jokių veiksmų, kurie pagal baudžiamąjį procesą priklauso tik teisėsaugos institucijų kompetencijai⁴⁹. Teismas supranta, kad asmuo, baimindamasis, jog tyrimą atliekančios institucijos juo nepatikės ir norėdamas pagrįsti savo įvykių versiją, gali susidurti su praktiniais sunkumais, todėl jam gali prireikti techninės valstybės institucijų pagalbos, tačiau negali sutikti su tuo, kad tokios pagalbos teikimas būtų nereglamentuotas teisės normų, kuriomis siekiama užtikrinti teises garantijas nuo savavališkų veiksmų.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, taip pat yra pažymėjęs, kad “tokio procesinio veiksmo kaip techninės įrangos, priklausančios valstybės institucijai, „paskolinimas“ joks teisės aktas nereglamentuoja. O tai, kad, pasak (*duomenys neskelbtini*) pareigūnų, egzistuoja tokia praktika, negali būti laikoma konkrečiu teisiniu pagrindu riboti asmens susižinojimo teisę. Kaip nustatyta Konvencijos, teisės į privatumą ir susižinojimo gerbimą ribojimas galimas tik pagal įstatymą, kuriuo įtvirtinamos tikslios apribojimo sąlygos (apribojimo leistinumas, apimtis, kontrolė ir pan.). Nagrinėjamu atveju valstybės institucija, atstovaujama kompetentingų valstybės pareigūnų, savavališkai pasitelkė privatų asmenį (liudytoją D. Š.)

⁴⁸ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-12/2006.

⁴⁹ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of van Vondel v. the Netherlands*. (Application no. 38258/03). Judgment. Strasbourg, 25 October, 2007; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of A. v. France*. (Application no. 14838/89). Judgment. Strasbourg, 23 November, 1993.

įrodymams baudžiamajame procese rinkti, taip vengdama jai nustatytų įstatymų reikalavimų. Liudytojas D. Š. rinko įrodymus – darė vaizdo ir garso įrašus – naudodamasis valstybės institucijos suteikta įranga ir oficialių valstybės pareigūnų kontroliuojamas, tačiau ignoruojant įstatymų nustatytą tvarką. Taigi įrodymai (vaizdo ir garso įrašai, jų suvestinės, jų pagrindu atliktos ekspertizės ir pan.) byloje gauti neteisėtu būdu, suvaržant žmogaus teises (Konvencijos 8 straipsnis) ir pažeidžiant BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus. Teismas konstatavo, jog „lemiamą svarbą turinti informacija gauta neteisėtu būdu, pažeidžiant žmogaus teises, neveikiant BPK numatytoms proceso dalyvių garantijoms, baudžiamojo proceso principams ir neužtikrinant minimalios apsaugos nuo savavališkų veiksmų, o tai reiškia, kad iš nuteistųjų jau tyrimo pradžioje buvo atimta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“⁵⁰.

Garso įrašai padaryti paskambinus pagalbos telefonais

Siekiant užtikrinti patikimą, greitą ir tikslų reagavimą į pagalbos prašymus, priešgaisrinių gelbėjimo tarnybų ir greitosios medicinos pagalbos pajėgų valdymą, pranešimų apie pagalbos poreikį parengimą ir perdavimą policijai bei kitoms į pranešimus apie pagalbos poreikį reaguojančioms valstybės ir savivaldybių institucijoms, buvo sukurta Bendrojo pagalbos telefono numerio 112 paslaugų programa. Bendrojo pagalbos centro nuostatų 7 punkto 11 papunktyje numatyta, kad „centras, užtikrindamas atsakymą į pagalbos skambučius ir reagavimą į pagalbos prašymus, įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis automatinio ir neautomatinio būdu tvarko asmens ir kitokius duomenis, jei to reikia nustatytiems uždaviniams įgyvendinti“⁵¹.

Pagalbos skambučių įrašai daromi ir kitose šalyse, tiek siekiant sulaukti medicininės, tiek ugniagesių gelbėtojų, tiek ir policijos pareigūnų pagalbos, o jų teismų praktika, pavyzdžiui Kanados, byloja, kad net ir nesant teisės akto, *expressis verbis* reguliuojančio pagalbos skambučių fiksavimą, skambutis pagalbos telefonu ir jos kvietimas nebūtų laikomas bendravimu, kurio metu būtų pagrįsta tikėtis privatumo⁵². Lietuvoje pagalbos skambučių

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008. Panaši problema buvo išspręsta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-447/2008.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2008 m. liepos 18 d. įsakymas Nr. 1-222 „Dėl Bendrojo pagalbos centro nuostatų ir struktūros patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 86-3445.

⁵² DEW, Michael. *Is it legal to record a private conversation? Wiretapping and the one party consent exception to the rule against interception*. (Ontario Court of Justice (General Division), Canada. R. v. Robertshaw.

įrašymas yra reglamentuotas, taigi teismas spręstų tik dėl jų reikšmės įrodinėjant. Tuo tarpu JAV, jeigu skambinusysis nedalyvauja teismo procese, teismas turi priimti sprendimą, ar leisti tokį garso įrašą naudoti įrodinėjant. Iki 2006 m. laikyta, kad garso įrašą, kuriame užfiksuotas skambutis kviečiant pagalbą telefonu 911, leidus naudoti, tačiau skambinusiame nukentėjusiajam nedalyvaujant teismo procese, būtų pažeidžiama teisiamajam garantuota teisė į teisingą teismo procesą, nes gynyba negalėtų užduoti klausimų⁵³. Po 2006 m. suformuluota taisyklė, jog minėto skambučio įrašas galės būti potencialiu įrodymu net ir nedalyvaujant teisme skambinusiame, jeigu jis bus padarytas vykstančios galimai nusikalstamos veikos metu, siekiant informuoti apie pavojingą situaciją, grėsmę keliantį asmenį ir sulaukti pagalbos⁵⁴.

Kaip teisingai pažymi JAV teisės profesorius ir praktikuojantis advokatas Ronald J. Rychlak, pagalbos skambučiai, dažnai padaromi dar vykstant ar iš karto po atsitikimo, kritiškos padėties ar nusikalstamos veikos ir dažnai yra didelės įrodomosios vertės⁵⁵. Tai patvirtina ir baudžiamųjų bylų medžiaga: „iš įvykio dieną nukentėjusiųjų iškvietimą priėmusio policijos pareigūno J. Ž. 2004 - 06 - 27 tarnybinio pranešimo matyti, kad 2004-06-27, 18.09 val., buvo gautas I. Š. telefoninis pranešimas, kad apšaudytas jai priklausančias namas, esantis *duomenys neskelbtini*, sužaloti jos mažametis vaikas ir vyras, išdaužti langų stiklai. I. Š. nurodė, jog tai padarė D. K. ir V. P. Tą pačią dieną, apie 18.20 val., D. K. ir V. P. buvo sulaikyti“⁵⁶.

Vadovaujantis kitais įstatymais padaromi garso įrašai

Štai Policijos veiklos įstatymo⁵⁷ 18 straipsnio 1 dalies 12 punktą nustato, kad „policijos pareigūnas, užtikrindamas jam pavestų policijos uždavinių įgyvendinimą ir nepažeisdamas įstatymais garantuoto asmens privataus gyvenimo neliečiamumo, turi teisę, be viso kito, ir garso įrašus daryti, o 19 straipsnio 4 punktą nurodo, kad vykdydamas nusikalstamų veikų ir

Judgment. 1, April, 1996). [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legaltree.ca/node/908>>.

⁵³ Tiesa, atskirais atvejais tokie skambučiai buvo naudojami teisme kaip įrodomoji medžiaga, pavyzdžiui, garsaus futbolo žaidėjo ir aktorius O. J. Simpson įvykdyto savo buvusios žmonos ir jos draugės nužudymo teismo procese.

⁵⁴ *Use of 911 Calls in Court Lawyers*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legalmatch.com/law-library/article/use-of-911-calls-in-court.html>>.

⁵⁵ RYCHLAK, Ronald. *Real and demonstrative evidence: applications and theory. 2nd edition*. Newark (N.J.): LexisNexis, 2003, p. 267.

⁵⁶ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-158/2006.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 90-2777. Aktualu 2008 m. liepos 31 d. redakcija.

kitų teisės pažeidimų prevenciją, policijos pareigūnas turi teisę daryti asmenų, nubaustų administraciniu areštu, taip pat įstatymų ar kitų teisės aktų nustatyta tvarka įrašytų į policijos įskaitas, garso įrašus, bei paimti pavyzdžius lyginamajam tyrimui ar identifikavimui.

Viešojo saugumo tarnybos įstatymo⁵⁸ 10 straipsnio 1 dalies 6 punkte įtvirtinta tarnybos pareigūnų teisė, įgyvendinant tarnybos funkcijas, daryti garso įrašus nepažeidžiant asmens teisės į privatų ir šeimos gyvenimą.

Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002-12-24 įsakymu Nr. 660 patvirtintų „Policijos patrulių veiklos instrukcijos“ 7.8 punkte nurodyta, jog patrulių priemonės sudaro taip pat ir techninės priemonės - kompiuteriai, garso ir vaizdo įrašymo ir atkūrimo bei kitos priemonės, naudojamos nustatant ir fiksuojant padarytus teisės pažeidimus, eismo įvykių ir kitų įvykių vietas, pėdsakus, liudytojų parodymus ir kitus faktinius duomenis, turinčius reikšmės administracinei ar baudžiamajai bylai teisingai išnagrinėti, ir kitais atvejais⁵⁹.

Pastebėtina, jog vis dažniau pasigirsta baudžiamojo persekiojimo institucijų pranešimų, jog nusikaltėliai, kad nebūtų pagauti pasiklausant mobiliuosius telefonus, vis labiau naudojami ir internetine telefonija. Kompanija „E-Bay“, valdanti „Skype“, bendradarbiauja su tyrimo institucijomis. Pavyzdžiui, Italijoje, Milane, pareigūnai, besiklausydami telefoninių pokalbių, užfiksavo, kaip manoma, kokaino prekeivio nurodymą savo bendrininkui prisijungti prie „Skype“ tam, kad būtų perduotos detalės apie 2 kg narkotikų siuntą⁶⁰. Tačiau, kaip pastebi Andreas Popp iš „Pirate Party“ (judėjimo, skatinančio interneto laisvę) filialo Vokietijoje, vienintėlis būdas klausytis skambučių iš kompiuterio į kompiuterį yra įsibrauti į kompiuterio sistemą⁶¹. O tai suteiktą priėjimą ne tik minėtų skambučių fiksavimui, bet ir prieigą prie visų kompiuteryje esančių duomenų, kas keltų grėsmę privatumui ar netgi suteiktą galimybę įkelti suklastotus duomenis⁶². Todėl dabar ieškomas techninis sprendimas, kaip suderinti du svarbius interesus: viešąjį – nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje ir privatųjį – išsaugoti teisę į privatumą.

Reziumuojant, reiktų pažymėti, kad įstatymų leidėjas, numatęs asmenims

⁵⁸ Lietuvos Respublikos viešojo saugumo tarnybos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3935.

⁵⁹ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002-12-24 įsakymu Nr. 660 patvirtintos „Policijos patrulių veiklos instrukcijos“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 23-985 (su pakeitimais ir papildymais 2009 m. kovo 17 d.).

⁶⁰ WILLEY, David. *Italy police warn of Skype threat*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7890443.stm>>.

⁶¹ Beje, „Skype“ galima skambinti ne tik iš kompiuterio į kompiuterį, bet ir į telefoną – mobilių ar fiksuoto ryšio.

⁶² POP, Valentina. *Eurojust retracts Skype wiretapping plans*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://euobserver.com/22/27682>>.

garantuojamą apsaugą nuo galimo piktnaudžiavimo darant garso įrašus, įtvirtina asmenų atliekamą garso įrašų darymą gavus fiksuojamojo sutikimą arba be jo. Esant pagrindui manyti, kad fiksuojama nusikalstama veika, kiekvienas asmuo, be atskiro leidimo, turi teisę naudoti garso įrašymo technikos priemones. Kitais atvejais, fiksuojamas asmuo turi būti informuotas apie atliekamą įrašinėjimą erdvėje, kurioje jis pagrįstai gali tikėtis privatumo. Pabrėžtina, kad valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmai, vykdamas garso įrašymą, visada turi būti atliekami esant faktiniams ir teisiniams pagrindams, nepažeidžiant įstatyme nustatytos tvarkos, kitaip, duomenų rinkimo procesas, kai ignoruojama įstatymų nustatyta tvarka, nuo pat pradžių laikytinas neteisėtu, todėl jo metu gauta informacija neturės įrodomosios vertės.

3. Informacijos, užfiksuotos garso įrašu, pripažinimo įrodymais sąlygos

3. 1. Garso įrašo atsiradimas baudžiamajame procese

Įrodymų teisės teorija, nagrinėdama reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų rinkimo etapą, išskiria tris tokių duomenų gavimo būdus: tyrimo veiksmus, daiktų ir dokumentų išreikalavimą (BPK 97 straipsnis) bei daiktų ir dokumentų pateikimą (BPK 98 straipsnis). Atsižvelgiant į subjektus (jie išskiriami vadovaujantis jau minėtu teisės ir pareigos kriterijumi), siekiančius papildyti baudžiamąją bylą duomenimis, galime išskirti duomenų rinkimą ir pateikimą kaip du savarankiškus reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų gavimo būdus. Šiuo atveju duomenų rinkimas suprantamas kaip jų paėmimas iš įvairių asmenų ir vietų, kaupimas ir apdorojimas⁶³, o pateikimas – kaip atskleidimas perduodant ar kitu būdu padarant juos prieinamus, duodant susipažinti⁶⁴.

Minėtų duomenų paieška ir fiksavimas (kartais įtvirtinimas laikomas atskiru etapu) būdingas tiek duomenų rinkimui, tiek jų pateikimui. Būtinai reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų išsaugojimas specialiais procesiniais dokumentais: surašomi

⁶³ NAKTINIENĖ, G., et al. *Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lkz.mch.mii.lt/Zodynas/Visas.asp>>.

⁶⁴ *Ibid.*

protokolai, nutarimai. Iki jų įtvirtinimo tam tikra procesine forma, įrodinėjimo subjektui žinoma egzistuojanti informacija laikytina faktiniais duomenimis, tačiau įrodomosios vertės ji neigėja ir negali būti panaudota įrodinėjimo procese, taigi negali būti pripažinta įrodymais.

3. 1. 1. *Privačių asmenų pateikiami garso įrašai*

Teisę pateikti baudžiamajai bylai tirti ir nagrinėti reikšmingus duomenis turi baudžiamojo proceso dalyviai bei byloje nedalyvaujantys asmenys. BPK 98 straipsnis numato, kad „įtariamasis, kaltinamasis, atstovas pagal įstatymą, gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, jų atstovai, taip pat bet koks fizinis ar juridinis asmuo gali savo iniciatyva pateikti daiktus ir dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti”.

Ar gauti duomenys pripažintini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, remdamasis BPK 20 straipsnyje įtvirtintais įrodymų baudžiamajame procese leistinumo ir liečiamumo kriterijais. Todėl atsisakyti priimti tokių duomenų pateikimo iniciatyvos teisę turinčių asmenų pateikiamus garso įrašus, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras neturėtų, nepaisant jo nuomonės dėl tokiu būdu užfiksuotos informacijos leistinumo ir liečiamumo. Antra vertus, jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, motyvuodamas akivaizdžiu pateiktų duomenų neteisėtumu ar noliečiamumu, ir neįtrauktų jų į ikiteisminio tyrimo medžiagą, įstatymas neriboja baudžiamojo proceso dalyvių teisės garso įrašus pateikti teismo nagrinėjimo metu.

Įstatymų leidėjas, suteikdamas teisę teikti reikšmingus tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenis, aktyviems ir vienodas teises turintiems kaltinimo ir gynybos funkcijas vykdantiems proceso dalyviams užtikrina galimybę įgyvendinti rungimosi principą, kurio esmė, įtvirtinta BPK 7 straipsnio 2 dalyje, yra ta, kad kaltinimo ir gynybos šalys bylą nagrinėjimo teisme metu turi lygias teises teikti bei dalyvauti tiriant įrodymus.

Pavyzdžiui, BPK 48 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta, o Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatyme detalizuojama gynėjo teisė “savarankiškai rinkti gynybai reikalingus duomenis, kuriuos gynėjas gali gauti nesinaudodamas procesinėmis prievartos priemonėmis: gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų bei asmenų gynybai reikalingus dokumentus ir daiktus, kalbėtis su asmenimis apie jiems žinomas įvykio aplinkybes, apžiūrėti ir fotografuoti įvykio vietą, transporto priemones ar kitaip fiksuoti gynybai reikalingą informaciją“. Taip

gynėjas įgalinamas pateikti, perduoti jo žinioje esančius reikšmingus tyrimui ir bylos nagrinėjimui garso įrašus ir įgyvendinti efektyviausią gynybos (įtariamojo ir jo gynėjo) poziciją. Pažymėtina, kad net ir tuo atveju, kai akivaizdu, jog gynybos pateikti duomenys teisme įrodymais pripažinti būti negalės, prokuroras neturi teisės neperduoti tokių duomenų teismui.

Taip pat nukentėjusysis turi teisę aktyviai dalyvauti įrodinėjimo procese, tačiau įstatymas jo neįpareigoja įrodinėti aplinkybių, kuriomis grindžiami jo pateikiami tvirtinimai. Kitaip yra privataus kaltinimo byloje, kurioje nukentėjusysis turi pateikti visus jam žinomus reikšmingus tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenis ir pagrįsti savo reikalavimus – nes būtent jis inicijuoja baudžiamąjį procesą.

Rungimosi principas, tiesa, apribotas, veikia ir ikiteisminio tyrimo metu⁶⁵. Kaip pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas, vienašališkai surinkti įrodymai ir galimybė remtis jais teismo procese prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto reikalavimams. Konvencijoje numatyta teisė į teisingą procesą pažeidžiama, jei teismas neužtikrina abiejų šalių vienodų galimybių patikrinti parodymų teisingumą ar sukelti abejones jų pagrįstumu⁶⁶.

Pasitaiko atvejų, kad proceso dalyviai, žinodami, jog yra reikšmingų nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti duomenų, tačiau patys dėl tam tikrų priežasčių negalėdami jų pateikti, vadovaudamiesi BPK 178 straipsnio 2 dalimi, prašo prokurorą išreikalausiti garso įrašus arba daryti poėmį ar krata jų paėmimui. Prokurorui patenkinus ar prokurorui atsisakius patenkinti, tačiau ikiteisminio tyrimo teisėjui priėmus sprendimą patenkinti tokį įtariamojo, jo gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo ir jų atstovų prašymą, organizuojamas prašomo veiksmo atlikimas.

Teisme, baigdamas parengiamąją teisiamojo posėdžio dalį, posėdžio pirmininkas paklausia nagrinėjimo teisme dalyvių, ar šie turi prašymų išreikalausiti kitus įrodymus. Pagal BPK 270 straipsnį teismas privalo apsvarstyti proceso dalyvių pateiktus prašymus, išsiaiškinti, ar jie turi reikšmės išsamiam bylos aplinkybių ištyrimui, dėl jų priimti nutartį. Prašymus galima atmesti teismo protokoline nutartimi, nurodant, kad prašomos išsiaiškinti aplinkybės nustatytos remiantis byloje surinkta medžiaga. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis

⁶⁵ Gynybai suteikiama teisė rinkti reikšmingus nusikalstamos veikos tyrimui duomenis ir dalyvauti juos renkant, reikalausiti atlikti procesinius veiksmus ir dalyvauti juos atliekant.

⁶⁶ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Delta v. France*. (Application no. 11444/85). Judgment. Strasbourg, 19 December, 1990, § 36.

Teismas yra atkreipęs dėmesį⁶⁷ į tai, kad teismai, motyvuodami atsisakymą patenkinti prašymą būtų atsargūs ir nerodytų išankstinio nusistatymo dėl įrodymų vertinimo. BPK 324 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad dėl pareikštų prašymų teismas priima motyvuotą nutartį. Nemotyvuotai atsisakius garso įrašą prijungti prie bylos ir jį tirti, gali būti suvaržoma įstatymo garantuojamos teisės, pavyzdžiui, teisiamojo teisė į gynybą. Taigi svarbiausias vaidmuo tenka teisėjui arba teismui, kurie yra pagrindiniai įrodymų vertintojai. Apie tokių garso įrašų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ar nagrinėti, pateikimą turi būti užfiksuojama protokole. Tiek surinkti, tiek pateikti duomenys baudžiamajame procese turi tokią pačią reikšmę ir gali būti pripažinti įrodymais ta pačia tvarka.

3. 1. 2. Valstybės įgaliotų asmenų garso įrašų rinkimas

Teisinio reglamentavimo atžvilgiu išskiriami procesinis ir neprocesinis įrodymų rinkimo būdai⁶⁸. Kaip jau minėta, įrodymais pripažįstami duomenys, gauti ne tik BPK, bet ir kitų įstatymų nustatyta tvarka (BPK 20 straipsnio 1 dalis). Vadinasi, duomenys, galimai reikšmingi nusikalstamos veikos tyrimui ir nagrinėjimui, gali būti renkami ir prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą, o renkančioms institucijoms leidžiama fiksuoti informaciją, kuri vėliau gali būti panaudojama baudžiamajame procese, nors minėtos institucijos pačios baudžiamojo proceso nevykdo. Renkant reikšmingus baudžiamajai bylai duomenis turi būti stengiamasi išnaudoti visas leistinas reikalingas priemonės – laiku nesurinkti duomenys vėliau gali būti visiems laikams prarasti. Baudžiamasis įstatymas pareigą rinkti duomenis, reikšmingus tyrimui ir bylos nagrinėjimui, nustato ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorui bei ikiteisminio tyrimo teisėjui. Šie baudžiamojo proceso dalyviai garso įrašais, padarytais iki ikiteisminio tyrimo pradžios, baudžiamąjį procesą gali praturtinti dviem būdais: pirma, taikydami BPK XII skyriuje numatytas procesinės prievartos priemones – atlikdami kratas, poėmius, ir, antra, išreikalaudami daiktus ir dokumentus. Vykstant teismo procesui duomenis renka ir bylą savo žinioje turi teismas, kuris gali išreikalauti daiktus ir dokumentus, kviesti

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007. Nr. 27.

⁶⁸ RINKEVIČIUS, Jurgis. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, Vilnius, 1998, Nr. 10 (2), p. 58.

apklausai liudytojus, skirti ekspertizes ir pan⁶⁹. Renkant ir prie bylos medžiagos pridedant garso įrašus svarbu laikytis įstatymo nustatytų procesinių taisyklių – šios rūšies potencialių įrodymų rinkimui įstatymų leidėjas nenumato jokių procesinių taisyklių išimčių.

Krata ir poėmis

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras garso įrašų, galinčių turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, suradimui ir paėmimui, turėdamas pagrindą manyti, kad kokioje nors patalpoje ar kitoje vietoje, ar kad koks nors asmuo jų turi, gali daryti kratą (BPK 145 straipsnio 1 dalis). Realūs ir pagrįsti duomenys, suteikiantys tokį pagrindą manyti, gali būti gaunami tiek iš procesinių šaltinių, tiek iš ikiteisminio tyrimo įstaigų operatyvinės veiklos rezultatų medžiagos⁷⁰. Laikantis baudžiamojo proceso įstatyme numatytos tvarkos, šia procesine prievartos priemone priverstinai ištiriama, apieškoma patalpa, vietovė ar asmuo.

Tuo atveju, jei reikia paimti garso įrašą, reikšmingą nusikalstamos veikos tyrimui ir tiksliai žinoma, kur jis yra ar kas jį turi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras gali daryti poėmį (BPK 147 straipsnis 1 dalis). Poėmio objektai paprastai ikiteisminio tyrimo pareigūnams atiduodami gera valia, bet gali būti paimami ir priverstine tvarka.

Darantis kratą ar poėmį pareigūnas privalo imtis priemonių, kad nebūtų paskelbtos gyvenančio toje patalpoje asmens ir kitų asmenų privataus gyvenimo aplinkybės, paaiškėjusios taikant šias procesines priemones. Dėl kratos ar poėmio surašomas protokolas, kuriame turi būti nurodyti paimti garso įrašai ir aprašyti individualieji jų laikmenos požymiai. Garso įrašų laikmenos kratos ar poėmio vietoje turi būti, kaip įmanoma, supakuojamos ir užantspauduojamos (BPK 149 straipsnio 7 dalis). Kratos ar poėmio protokolas (kaip ir nutartis, kuria buvo leista ją ar jį atlikti) bus reikšmingi sprendžiant gautų garso įrašų leistinumą klausimą.

Garso įrašų kaip dokumentų išreikalavimas

BPK 97 straipsnis nustato, kad „ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas turi teisę reikalauti iš fizinių ir juridinių asmenų pateikti daiktus ir dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti“. Reikalavimas, kad minėti asmenys pateiktų savo žinioje esančius garso įrašus, taikomas, kai gerai žinoma jų buvimo vieta ir kai nėra tikslo daryti kratą arba poėmį⁷¹ – „nėra jokio realaus pavojaus, kad jie galėtų būti

⁶⁹ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005, p. 178.

⁷⁰ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 364.

⁷¹ *Ibid.*, p. 251.

sunaikinti”⁷². Taip išreikalauti garso įrašai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, pridedami prie baudžiamosios bylos medžiagos.

Garso įrašų perdavimas ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokuratūrai

Operatyvinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 1 dalis nustato, kad „išlaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese. Jeigu tokia informacija panaudojama baudžiamajame procese, turi būti surašomas protokolas dėl operatyvinių veiksmų atlikimo“, jame kaip priedai prie protokolo būtų nurodomos garso juostos, kompaktinės plokštelės ar kitos elektroninės informacijos laikmenos, kuriuose užfiksuota informacija, turinti reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti. Pagal minėtą įstatymą surinkta informacija, kuri baudžiamojoje byloje gali turėti įrodomosios reikšmės (yra potencialus įrodymų šaltinis), gali būti procese naudojama, jei ta informacija užfiksuota dokumente, kuris atitinka BPK 95 straipsnyje nurodyto dokumento požymius, ir to dokumento rūšis yra numatyta Baudžiamojo proceso kodekso 96 straipsnyje⁷³.

Pasitaiko atvejų, kai garso įrašus baudžiamąją bylą tiriantiems pareigūnams, pateikia kitos tarnybos pareigūnas. Pavyzdžiui, prokurorė nurodė, kad vadovaujantis BPK 98, 179 straipsniais 2005 m. rugsėjo 27 d. buvo surašytas „Daiktų, dokumentų pateikimo protokolas“, kuriame nurodyta, kad Varėnos r. PK viršininkas M. Č. savo iniciatyva pateikė kompaktinę plokštelę, turinčią reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, kuri yra laikoma Varėnos r. PK patalpose. Daikto apžiūros protokole nurodoma, jog „apžiūros metu nustatyta, kad <...> kompaktinėje plokštelėje yra įrašas, kuris perklausytas panaudojant kompiuterį. Įrašo padaryta stenograma“. Apžiūros protokolo priedai – stenograma iš 2 lapų. Stenogramoje nurodyta, kad „vyksta pokalbis tarp A. P. (AP) ir Varėnos r. PK VP OVP specialisto D. S. (DS)“. Pokalbio eigoje, AP taria: „atėjęs prisikabino, aš jį peiliu perdūriau“⁷⁴.

⁷²RINKEVIČIUS, Jonas. Dokumentų sąvoka baudžiamajame procese. Pagrindiniai reikalavimai pripažįstant dokumentus įrodymais. *Teisė*, 2004, t. 52, p. 85.

⁷³Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112-4970. Aktuali 2003 m. birželio 19 d. redakcija. 35 straipsnis.

⁷⁴Ikiteisminio tyrimo medžiagoje Nr. 55-1-00441-05, nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas 2005 m. rugsėjo 26 d., gavus tarnybinį pranešimą, jog „20. 20 val. Varėnos r. PK budėtojų dalyje buvo gautas pranešimas, kad Pamerkių k., Matuizų sen., Varėnos r., buvo sužalotas žmogus. Kartu su operatyvinės grupės pareigūnais nuvykus į Pamerkių k., Varėnos r.. V. A. P. gim. *duomenys nekelbtini*, namuose buvo rastas J. M. a.k. *duomenys nekelbtini*, gyv. Pamerkių k., Matuizų sen., Varėnos r., lavonas su smurto žymėmis krūtinės srityje“.

Esant situacijai, kai informacija, garso įrašų pavidalu, apie privatų asmens gyvenimą jau yra gauta taikant BPK numatytą procesinę prievartos priemonę viename procese, o ji yra reikalinga panaudoti kitame procese, ikiteisminio tyrimo teisėjui leidus (BPK 162 straipsnis), toks garso įrašas gali būti panaudotas, tačiau paprastai toks leidimas duodamas, jeigu ir kitame baudžiamajame procese nagrinėjimo dalyką sudaro nemažesnio pavojingumo nusikalstama veika⁷⁵.

3. 2. Garso įrašų tyrimas ir patikrinimas teisme

3. 2. 1. Garso įrašo pagarsinimas teisme

BPK 289 straipsnio 1 dalyje bei 290 straipsnio 1 ir 2 dalyse išdėstytos garso įrašų apžiūros teisme taisyklės, kuriose nustatyta teismo pareiga paskelbti ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gautus bei prie bylos pridėtus garso įrašus, turinčius reikšmės bylai nagrinėti, ir teisė, paties teismo ar nagrinėjimo teisme dalyvių iniciatyva, įrodymų tyrimo metu perklausyti garso įrašus, kurie buvo padaryti prieš ikiteisminio tyrimo pradžią.

Teismas dažniausiai pagarsina garso įrašo stenogramą (garso įrašus, konvertuotus į tekstinę signalą), tačiau ir patys garso įrašai turi būti⁷⁶ perklausomi. Reikia pastebėti, kad garso įrašų perklausymas teisme taip pat gali kelti pavojų užfiksuoto žmogaus privatumui, pavyzdžiui, pagarsinus garso įrašą, pagarsinama ir užfiksuota jo nuotaika, fizinės ir protinės sveikatos būklė ir kita. Todėl įstatymų leidėjas yra numatęs saugiklių: išklausiama tik reikšminga garso įrašo dalis arba teismas gali priimti nutartį bylą nagrinėti neviešai (uždaras visas bylos nagrinėjimas teisme arba tik atskiros jo dalys), siekiant užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatų proceso dalyvių gyvenimą (BPK 9 straipsnio 2 dalis).

Pažymėtina, kad garso įrašai, kuriuose užfiksuota ne valstybine kalba išreikšta

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2008.

⁷⁶ BPK 289 ir 290 straipsniuose numatyta, kad garso įrašai „gali būti perklausomi“. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „tai paprastai priklauso nuo proceso dalyvių motyvuoto prašymo ir konkrečių bylos aplinkybių: pavyzdžiui, kai kelia pagrįstų abejonų pats įrašyto pokalbio buvimo faktas, garso įrašo autentiškumas, yra objektyvios prielaidos manyti, jog kitame dokumente – tyrimo veiksmų protokole ar jo priede – suvestinėje (stenogramoje) yra iškraipytas ar netiksliai užrašytas konkretaus pokalbio turinys ir pan.“ (plačiau žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2008). Tačiau, manytina, jog imperatyvą teisme atlikti garso įrašų perklausymą lemia teisminio nagrinėjimo betarpiškumo principas, įtvirtintas BPK 242 straipsnio 1 dalyje ir nurodantis, jog teismas privalo tiesiogiai ištirti bylos įrodymus, todėl minėtas BPK nuostatas reikėtų interpretuoti kaip išimtiniais atvejais leidžiančias neperklausyti garso įrašų.

informacija, verčiami į lietuvių kalbą, nes valstybinės kalbos principas įpareigoja visus procesinius veiksmus atlikti bei veiksmų rezultatus fiksuoti valstybine – lietuvių kalba⁷⁷.

3. 2. 2. Garso įrašo ištyrimas teisme jų liečiamumo aspektu

Tam, kad garso įrašas galėtų būti pripažintas įrodymu, informacija, užfiksuota tame įrašė, turi padėti nustatyti bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai teisingai išspręsti (BPK 20 straipsnio 3 dalis), kitaip tariant, turi atitikti įrodymų liečiamumo (sąsajumo) savybę.

Garso įrašo liečiamumas reiškia jo turinio loginį ryšį su konkrečios bylos įrodinėjimo dalyku, t.y. garso įrašu užfiksuota informacija turi patvirtinti arba paneigti aplinkybes, kurios yra reikšmingos konkrečioje baudžiamojoje byloje: nusikalstamos veikos laiką, vietą, būdą, įrankius ir priemones, padarinius, veiką padariusį asmenį, jo asmenines savybes, nukentėjusį asmenį ir kitas svarbias aplinkybes, reikšmingas Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso bei kitų įstatymų taikymui – atsakomybę lengvinančias, sunkinančias ir kitas, į kurias atsižvelgiama skiriant bausmę, poveikio priemonę ar atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Kaip pažymėjo J. Rinkevičius, „įrodymų liečiamumas – tai jų turinio ryšys su įrodinėjimo dalyku arba kitais duomenimis, reikalingais teisingai bylą išspręsti“⁷⁸. Įrodomoji informacija su įrodinėjimo dalyku gali būti susijusi tiesiogiai arba netiesiogiai: tiesiogiai patvirtinti ar paneigti bent vieną bylai reikšmingą aplinkybę arba padėti nustatyti tarpinius faktus, patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas, patikrinti kitus duomenis. Taigi garso įrašas atitiks liečiamumo kriterijų, jei jis leis: pirma, nustatyti įrodinėtinas byloje aplinkybes; antra, nustatyti tarpinius faktus, siejančius įrodinėtinas byloje aplinkybes su kitais, tyrimo metu paaiškėjusiais duomenimis; trečia, surasti kitus įrodymus; ketvirta, patikrinti kitų įrodymų tikrumą; penkta, patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas⁷⁹. Tai atsispindi ir teismų priimamuose sprendimuose.

Kaip rodo baudžiamųjų bylų analizė, garso įrašu užfiksuota informacija gali lemti sprendimą pradėti baudžiamąjį procesą: „Iš 2005-11-07 daiktinių įrodymų apžiūros protokolo matyti, kad apžiūrėtas CD kompaktinis diskas su garso įrašu, gautu iš Bendrosios pagalbos centro prie CR VRM. Apžiūros metu CD kompaktiniame diske buvo rasti du įrašai: 2005-08-

⁷⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46. Aktualu 2008 m. balandžio 30 d. redakcija. 8 straipsnio 1 dalis.

⁷⁸ RINKEVIČIUS, Jurgis. *Daiktiniai įrodymai. Mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996, p. 30.

⁷⁹ *Ibid.*

17, 03.24 val. (trukmė 2 min. 45 sek.) ir 2005-08-17, 04.23 val. (trukmė 2 min. 25 sek.). Iš pirmojo telefoninio pokalbio išklotinės matyti, kad skambinusioji moteris pranešė, jog N. B. sumušė nuomininkę, kuri prašosi pagalbos ir išmetė nuomoninkės šunį per balkoną. Iš antrojo telefoninio pokalbio išklotinės matyti, kad skambinusioji moteris pranešė, jog išvykus pagal ankstesnį iškvietimą buvusiems policijos pareigūnams bei kaimynei nuėjus namo, girdisi, kaip ji mušama („jis ją muša“, „jis ją gali užmušti“, „dreba namo sienos kaip jis ją muša, žmogus rėkia“)⁸⁰.

Kitais atvejais garso įrašas gali būti vienas iš kelių informacijos šaltinių, sąlygojančių ikiteisminio tyrimo pradėjimą: „protokole dėl operatyvinių veiksmų atlikimo užfiksuoti pokalbiai tarp liudytojo Nr. 20-05 ir A. K., kurių metu aptariamos psichotropinių medžiagų pirkimo – pardavimo sąlygos⁸¹“.

„2005-08-25 protokole dėl operatyvinių veiksmų atlikimo nurodyta, kad techninių priemonių pagalba užfiksuotas pažadas gauti, nurodoma kaina, sutiriamas laikas, kada bus pristatytos psichotropinės medžiagos⁸²“.

„Kaip matyti iš 2006-01-15 protokolo apie techninių priemonių panaudojimą atliekant operatyvinio tyrimo veiksmus, jame užfiksuotas J. ir E. K. susitikimas, vykęs 2005-12-29 (fiksavimo laikas 14.00-15.27 val.), kurio metu tariamasi dėl susitikimo laiko, <...>; vietos, <...>; psichotropinių medžiagų padėjimo, paėmimo ir pinigų perdavimo tvarkos eiliškumo <...>; įpakavimo <...>; psichotropinės medžiagos vadinamos „extazy“, „ratais“, kalbama apie amfetaminą; kiekio <...>; užkoduoto susirašinėjimo trumposiomis SMS žinutėmis <...>“⁸³.

Neretai garso įrašas padeda paneigti ar patvirtinti tiriamas versijas, pavyzdžiui, bendrininkavimo faktą: „iš telefoninių pokalbių matyti, kad R. A. naudojosi telefono numeriu *duomenys neskelbtini*, R. D. – *duomenys neskelbtini*, nusikaltimo dieną tarp jų vyko intensyvūs telefoniniai pokalbiai – buvo duodami nurodymai, informuojami apie įvykių eigą, <...>⁸⁴“.

„Telefoninių pokalbių suvestinės rodo ir tai, kad A. J. ir nenustatytas asmuo iki nusikaltimo ir po jo padarymo intensyviai bendravo tarpusavyje. Tad visiškai nelogiškas A. J. tvirtinimas, kad jis nepažįsta asmens, kuris naudojosi Nr. (*duomenys neskelbtini*), kadangi

⁸⁰ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-89/2006.

⁸¹ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-83/2006.

⁸² Vilniaus apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188/2006.

⁸³ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-180/2006.

⁸⁴ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-203/2006.

toks intensyvus kontaktavimas mobiliuoju ryšiu tarp nepažįstamų asmenų paprasčiausiai būtų neįmanomas”⁸⁵.

„2005-04-11 protokole apie techninių priemonių panaudojimą atliekant operatyvinius veiksmus, nurodyta, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos BPK 179 str., Kauno m. VPK Specialiai ekspertų komisijai išslaptinus telefoninių pokalbių įrašus ir dokumentus, atliekant operatyvinius veiksmus dėl R. K., D. U., A. B. ir jų bendrininkų nusikalstamų veikų, naudojant technines priemones – magnetofoną „Elfa 201-3 Viktor“, 2,38 cm/s greičiu ir perduodamą informaciją užfiksuojant į magnetines juostas, užfiksuoti pokalbiai ir padarytos pokalbių stenogramos. <...>. Iš šių pokalbių stenogramų matyti R. K.(„R“), D. U. („D“), K. N. („R“), A. B. („B“), V. R. („V“), M. V., O. Š.(„O“), R. G. („R“), R. P. („F“), G. K. („G“), T. B. („L“) pastovūs tarpusavio ryšiai ir ginkluotumas, neteisėto šaunamųjų ginklų laikymo ir nešiojimo faktai, prekybos kontrabandinio spiritu, automobilių grobimo versliškumas, konspiraciniai ryšiai ir konspiracinių butų naudojimas, bendrų gaujos pinigų kasos („obsčiako“) turėjimas, gaujos ryšiai su kitų grupuočių nariais, K. N. grupuotės nariais Šilutėje“⁸⁶.

Kartais garso įrašas gali atskleisti vieną iš nusikalstamos veikos padarymo požymių, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos padarymo tikslą: „kaltinamojo V. T. kaltę dėl jam inkriminuojamo nusikaltimo, numatyto Lietuvos Respublikos BK 192 straipsnio 1 dalyje, be jo paties aiškinimo, patvirtina šie faktiniai duomenys: <..> operatyvinių veiksmų atlikimo protokolas IL – 2 – 54, kuriame užfiksuotas V. T. ir S. R. mobilaus ryšio telefonu Nr. *duomenys neskelbtini* ir Nr. *duomenys neskelbtini* perduodamos informacijos (pokalbių) turinys bei padaryti jų įrašai nuo 2005-02-04 iki 2005-04-27 su V. Š. ir kt. nenustatytais asmenimis, rodo, kad kaltinamieji bendravo, turėdami tikslą komerciniu tikslu įgyti, laikyti, gabenti ir parduoti materialias laikmenas su neteisėtomis intelektualinės nuosavybės objektų – kūrinių – kopijomis“⁸⁷.

Ikiteisminio tyrimo stadijoje, kai byloje dalyvaujantys asmenys teikia arba prašo išreikalauti tam tikrus įrodymus, preliminarai sprendžiamas ir įrodymų liečiamumo klausimas. Praktikoje gali būti, kad ne tik ikiteisminio tyrimo subjektas, bet ir teismas, konkrečiu atveju neteisingai pritaikęs materialinės teisės normą, atsisako priimti tam tikrus

⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12/2006.

⁸⁶ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-42/2006.

⁸⁷ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-133-318/2006.

duomenis kaip neturinčius reikšmės bylai. Apeliacinės instancijos teismas tokiu atveju, esant tinkamai motyvuotam apeliaciniam skundai, privalėtų priimti ir tirti tokius įrodymus apeliaciniame procese.

3. 2. 3. Garso įrašo ištyrimas teisme jų leistinumą aspektu

Garso įrašo leistinumą atžvilgiu svarbu ne kokią informaciją įrašas teikia, o tik tai, kaip ir kur ta informacija yra užfiksuota. Tam, kad garso įrašas galėtų būti pripažįstamas įrodymu, turi būti nustatyta, kad jis gautas teisėtais būdais, t. y. įstatymų nustatyta tvarka, ir įrašė užfiksuotą informaciją turi būti galima patikrinti.

3. 2. 3. 1. Garso įrašo leistinumą jo gavimo teisėtais būdais aspektu

BPK 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmams. Teisėtais būdais gautais duomenimis laikomi duomenys, surinkti atliekant BPK ar kituose teisės aktuose numatytus veiksmus. Svarbu ne tik tai, kad įstatymas numatytų galimybę rinkti duomenis tam tikru būdu, bet ir tai, kaip tie duomenys yra gauti konkrečiu atveju: gauti duomenys dėl leistinumą reikalavimo pažeidimo negali būti laikomi įrodymais, jei, atliekant įstatyme numatytus veiksmus, buvo nepagrįstai suvaržytos žmogaus teisės, pažeisti proceso principai ar proceso veiksmas buvo atliktas nepakankamai tiksliai laikantis tam veiksmui atlikti nustatytų pagrindinių taisyklių. Sprendžiant, ar garso įrašas yra padarytas įstatymų nustatyta tvarka, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas – proceso dalyvis ar valstybės institucija (pareigūnas) – šiuos duomenis surinko ir pateikė į bylą, nes skirtingų subjektų elgesiui taikomi skirtingi principai.

Privatus asmens (fizinio ar juridinio) iniciatyva daromam garso įrašui, kad jis galėtų būti pripažintas įrodymu, keliamas toks leistinumą reikalavimas, kuris nurodo, kad garso įrašas turi būti padarytas įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“). Tik tiesiogiai įstatyme draudžiamu būdu padarytas garso įrašas negalėtų būti pripažįstamas įrodymu. Kitaip tariant, norint konstatuoti leistinumą principo pažeidimą, kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti nustatytas įstatymas ir jo nuostatos, tiesiogiai uždraudžiančios daryti garso įrašą.

Tais atvejais, kai informaciją garso įrašu fiksuoja valstybės institucijos ar pareigūnai, būtina patikrinti: pirma, ar informacija yra gauta pagal įstatymų nustatytas taisykles; antra, ar nėra žmogaus teisių pažeidimų, kurie būtų tiesiogiai nukreipti į įrodomosios informacijos

gavimą; trečia, ar procesiniai veiksmai atlikti laikantis taisyklių; ketvirta, ar informacija tinkamai užfiksuota ir įforminta⁸⁸. Apibendrintai galima teigti, jog leistinumą reikalavimą atitiks toks garso įrašas, kuris bus padarytas įstatyme numatytu būdu ir tvarka. Pabrėžtina, jog duomenys, kuriuos valstybės institucijos ar pareigūnai gavo įstatyme nenumatytu būdu, įrodymais nepripažįstami, nesvarbu, kiek jie reikšmingi nustatant bylos aplinkybes.

Svarbu pažymėti, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika⁸⁹ rodo, kad nustatyti garso įrašo padarymo tvarkos pažeidimai savaime dar nereiškia, kad garso įrašė užfiksuota informacija jau negalės būti pripažinta įrodymu. Nustačius, kad taip fiksuojat duomenis buvo pažeista jų gavimo tvarka, būtina įvertinti:

pirma, ar nustatytos tvarkos pažeidimai turėjo įtakos gautų duomenų patikimumui. Jeigu garso įrašo darymo tvarkos pažeidimai kelia abejonių duomenų patikimumui ir šių abejonių nėra galimybės pašalinti atliekant BPK numatytus veiksmus, įrodymais tokiuose garso įrašuose užfiksuota informacija nepripažįstami. Tuo atveju, kai nustatoma, kad garso įrašų padarymo tvarkos pažeidimai neturėjo įtakos gautų duomenų patikimumui, duomenys pripažįstami įrodymais.

Ir, *antra*, ar dėl šių pažeidimų buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės. Jei gaunant duomenis buvo atimtos ar iš esmės suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės – tokie duomenys įrodymais nepripažįstami, nesvarbu, kad jų patikimumu neabejojama.

Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjų pozicija įrodymų leistinumą aspektu nėra vienalytė, pavyzdžiui byloje *Schenkas prieš Šveicariją* dauguma teisėjų laikėsi nuomonės, kad neteisėtus garso įrašus (jiems daryti nebuvo gauta kompetentingos teismo institucijos sankcija) galima naudoti įrodinėjimo procese, nes pareiškėjas buvo informuotas apie jų neteisėtumą, pokalbio telefonu įrašas nebuvo vienintelis įrodymas, kuriuo buvo pagrįstas nuosprendis ir Teismas nusprendė, kad ginčijamo įrašo, kaip įrodymo, panaudojimas neatėmė iš pareiškėjo teisės į teisingą teismą. Tačiau keturi nepritarianys teisėjai pareiškė bendrą atskirąją nuomonę, pažymėdami, kad „laikytis įstatymų gaunant įrodymus nėra abstraktus ar itin formalus reikalavimas“. Teismo sprendimas leisti naudoti neteisėtai gautą magnetofoninį įrašą, kaip įrodymą, pažeidžia teisę į teisingą teismą, nes įstatymų laikymasis

⁸⁸ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 46 - 47.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007. Nr. 27.

gaunant įrodymus yra svarbiausias dalykas užtikrinant baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teisingumą⁹⁰.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienareikšmiškai pabrėžia įstatymų nustatytos tvarkos gaunant įrodymus laikymosi svarbą: „BPK 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmiais. Reikalavimas laikytis įstatymų gaunant įrodymus yra ypatingai svarbus, nes priešingu atveju nebūtų užtikrintas bylos nagrinėjimo teisingumas. Bet kuriuo atveju, ar informacija surinkta pagal BPK, ar ji gauta kitų įstatymų nustatyta tvarka, teismas turi pareigą patikrinti gautų duomenų patikimumą, išsiaiškindamas, ar tiksliai buvo laikytasi įstatymų, pagal kuriuos tie duomenys gauti. Duomenys, kurie gaunami suvaržant įstatymų garantuotas žmogaus teises (pavyzdžiui, asmens teisę į privataus gyvenimo ir susižinojimo slaptumo gerbimą), nesilaikant įstatymais nustatytos tvarkos, laikomi gauti neteisėtu būdu ir pažeidžia BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus. Neteisėtu būdu gauta informacija negali būti pripažįstama įrodymais baudžiamajame procese”⁹¹.

Lietuvos teismų praktikoje leistinum elementas nagrinėjamas gana nuodugniai. Štai vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimų baudžiamųjų bylų, Teismas pažymėjo, kad „nebuvo pažeisti jokie byloje esančių J. K. ir V. K. užfiksuotų telefoninių pokalbių įrodymų leistinumui taikomi reikalavimai: 1) byloje esančiuose telefoninių pokalbių klausymosi protokoluose nurodyta, kad V. K. telefoninių pokalbių, kurių metu buvo gauta duomenų apie J. K. inkriminuotus veiksmus, klausymąsi sankcionavo Operatyvinės veiklos įstatymo įgaliojtas subjektas – Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas; 2) šiuos operatyvinio tyrimo veiksmus prieš V. K. atliko Operatyvinės veiklos įstatymo subjektai – VSD 9-osios valdybos pareigūnai; 3) minimi įrodymai buvo įforminti laikantis visų būtinų procesinės formos reikalavimų – tuo metu galiojusio 1961 m. BPK 1981 straipsnio nustatyta tvarka surašyti protokolai, padarytos pokalbių suvestinės bei pateikti šių pokalbių garso įrašai“. Todėl Teismas padarė išvadą, kad „minimi telefoninių pokalbių garso įrašai gauti nepažeidžiant įrodymų rinkimo leistinum principo ir yra gauti teisėtu būdu. Jie yra susiję su byloje įrodinėtinomis aplinkybėmis, todėl ir įrodymų sąsajumo su byloje

⁹⁰ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Schenk v. Switzerland*. (Application no. 10862/84). Judgment. Strasbourg, 12 July, 1988. Taip pat, Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Khan v. the United Kingdom*. (Application no. 35394/97). Judgment. Strasbourg, 12 May, 2000.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008.

įrodinėtinomis aplinkybėmis principas taip pat nėra pažeistas“⁹². Taigi byloje buvo pripažinta, kad šie įrodymai gauti teisėtais būdais, iš teisėtų šaltinių ir jų rinkimo teisėtumo principas nebuvo pažeistas.

Kitoje baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, jog „bylos duomenys patvirtina, kad STT pareigūnai T. Č. automobilyje sumontavo stacionarią garso ir vaizdo įrašymo techniką, kuriai būtina sankcija, o byloje nėra duomenų, kad tokios technikos panaudojimas buvo sankcionuotas, todėl visi šia specialia technika gauti duomenys yra gauti neteisėtu būdu ir tokie duomenys negali būti įrodymais (BPK 20 str. 4 d.)“⁹³.

Negalėjimas išsiaiškinti, ar garso įrašas padarytas laikantis įstatymų nustatytos tvarkos, gali lemti ir teismo sprendimą: „byloje esančių protokolų grafoje, skirtoje nurodyti operatyvinius veiksmus, yra įrašyta, kad buvo daromas „slaptas garso įrašymas“. Tokio operatyvinio veiksmo Operatyvinės veiklos įstatymas nenumato <...>, todėl neaišku, kokiomis Operatyvinės veiklos įstatymo normomis vadovaujantis buvo daromi telefoninių pokalbių tarp G. D. ir „Vido“ įrašai bei pokalbio, įvykusio tarp šių asmenų, nukentėjusiosios ir liudytojo V. J. prieš pat G. D. sulaikymą, įrašas. Nežinant, kokios normos buvo taikytos, neįmanoma patikrinti, ar šie įrašai yra teisėti. Šią aplinkybę būtina nustatyti bylą iš naujo nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme“⁹⁴.

3. 2. 3. 2. Garso įrašo leistinumą jo galėjimo patikrinti aspektu

Pagal BPK 20, 95, 96 straipsnių prasmę, įrodymais gali būti protokolai su garso įrašais, kuriuose užfiksuota informacija, reikšminga nusikalstamai veikai atskleisti, ir kai šie duomenys patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais. Taigi „įrodymu negali būti laikomi duomenys, kurių patikimumas BPK numatytais priemonėmis teismo proceso metu negali būti patikrintas“⁹⁵. Todėl labai svarbu žinoti informacijos, užfiksuotos garso įrašė, šaltinį arba turėti galimybę tyrimo metu proceso veiksmais jį nustatyti. Svarbu pažymėti, jog paties garso įrašo originalo nepateikimas nesudaro kliūčių garso įrašų užfiksuotą reikšmingą nusikalstamos veikos tyrimui ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui informaciją pripažinti

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281/2006.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio mėn. 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22/2004.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006.

⁹⁵ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 47.

įrodymu⁹⁶.

Baudžiamojoje byloje esantys garso įrašai tikrinami atliekant jų apžiūrą ir tyrimą, baudžiamojo proceso dalyvių apklausas, parodymą atpažinti pagal balsą, patikrinant netiesioginiais įrodinėjimo būdais.

Garso įrašo patikrinimas pasitelkiant į pagalbą specialių žinių turinčius asmenis

Garso įrašų tyrimui, siekiant nustatyti jų tikrumą, bei konstatuoti, kad taip užfiksuotus duomenis galima laikyti patikimais, kaip numato BPK 205 straipsnio 2 dalis, pasitelkiami specialistai arba ekspertai⁹⁷.

Baudžiamojo proceso dalyvių iniciatyva šie kompetentingi specialių žinių turintys asmenys atlieka garso įrašų fonoskopinį tyrimą ir pateikia atsakymą, kuris padeda vertinant ir tiriant garso įrašo autentiškumą ir originalumą, pavyzdžiui, teismas, bylos nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu arba savo iniciatyva, vadovaudamasis BPK 286 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teise, gali skirti fonoskopinį tyrimą norėdamas neabejotinai įsitikinti, kad garso įrašė užfiksuotas kaltinamojo balsas. Pirmoji tokia ekspertizė, teisme priimta kaip įkaltis, buvo atlikta JAV 1960 metais⁹⁸, o pirmą kartą Europoje – 1972 m., Lenkijoje, tada ji ir imta vadinti fonoskopine⁹⁹. Fonoskopinio tyrimo metu¹⁰⁰ identifikuojamas asmuo pagal balsą, kalbą ir laikyseną, užfiksuotą tiriamajame ir lyginamajame garso įrašuose. Taip pat tyrimo

⁹⁶ Teismui buvo pateikta garso įrašo kopija, paaiškinant, jog įrašas nebuvo išsaugotas dėl objektyvių priežasčių – komisariato VP patrulių būryje dirba 23 policijos pareigūnai, jie turi 2 skaitmeninius diktofonus tarnybinėms pareigoms vykdyti, šiuose diktofonuose naudojamas įrenginys su integruota tik 128 Mb flash atmintimi, todėl darant vėlesnius garso įrašus, seniausi pagal laiką įrašai automatiškai ištrinami dėl atminties stokos. Kad išsaugoti originalų įrašą, realiai šis diktofonas turėtų būti nenaudojamas. Taip pat buvo pateikta informacija apie garso įrašo kopijos darymo aplinkybes. Teismas laikė, jog valstybinės institucijos vadovo (Tauragės rajono policijos komisariato viršininko) pateikta informacija netikėti nėra pagrindo, juolab, kad ekspertai nenustatė, jog garso įrašas nėra ištisinis ar yra sumontuotas. Patikrinusi garso įrašo patikimumą BPK nustatytomis priemonėmis, tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai konstatavo, jog minėtas garso įrašą pripažintinas įrodymu.

Plačiau žiūrėti: Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-557/2008. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.infolux.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=96547>>.

⁹⁷ Įrodymų tikrumo vertinimas reikalauja ne tik teisinių, bet ir kitų mokslų žinių. Tai paaiškintina tuo, kad padaryti išvadą apie konkrečių duomenų tikrumą galima tik atidžiai išstudijavus jų gavimo šaltinį ir visą formavimosi procesą. (SABONIS, Darius. *Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus*. Teisės problemos, 2006, t. 2(52), p. 51.)

⁹⁸ Lietuvių kalba informacinėse technologijose. Balso technologijų taikymo lietuvių kalbai analizė ir perspektyvinių veiklos krypčių pagrindimas. *Balso technologijų panaudojimo kriminalistikoje analizė pasaulyje ir Lietuvoje*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.likit.lt/all/balso_tech/05_kriminal.htm>.

⁹⁹ ŠALNA, Bernardas; ir KAMARAUSKAS, Juozas. Automatinio asmens atpažinimo iš balso problemos ir perspektyvos kriminalistikoje. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 66 (58), p. 140.

¹⁰⁰ Iš Lietuvos teismo ekspertizės centro metinės veiklos ataskaitų matyti, kad centras 2005 m. padarė 86 fonoskopines ekspertizes, 2006 m. – 91, 2007 m. – 87, 2008 m. – 81.

objektu gali būti garso signalų įrašymo ir atkūrimo priemonės, sąlygos bei patys signalai, jų metu nustatomas pateiktų garso įrašų autentiškumas, tai yra, ar garso įrašas ištisinis, ar nėra sumontuotas, surandami trynimo požymiai, nustatoma, ar pateiktas garso įrašas originalas ar kopija, identifikuojamos panaudotos garso įrašymo priemonės, apdorojami iškraipyti ir užtriukšminti garso signalai, kad pagerėtų juose užfiksuotos kalbos suprantamumas, lengviau būtų iššifruoti tekstą – atkurti įrašo turinį. Atliekant fonoskopinę ekspertizę, tiriamos ne tik žmogaus balso savybės, bet ir kitokie garso įrašė užfiksuoti garsai: darinėjamos durys ir langai, šūviai, automobilių sukeliamas triukšmas, radijo laidos ir kt.¹⁰¹

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad ekspertizė yra skiriama tuomet, kai jos išvados reikalingos išsamiam ir nešališkam bylos aplinkybių ištyrimui. Vienoje iš bylų Teismas nurodė, jog „iš bylos medžiagos matyti, kad parengtinio tyrimo bei teismo bylos nagrinėjimo metu buvo imtasi visų reikalingų procesinių priemonių, siekiant nustatyti bylai reikšmingas aplinkybes (skirta fonoskopinė ekspertizė, siekiant išsiaiškinti, ar K. V. padarytuose garso įrašuose yra užfiksuoti kasatorių balsai, apklausti liudytojai, į teismo posėdį kviestas specialistas). Teismas nesuabejojo tarp K. V. ir S. P. K. bei J. B. vykusių pokalbių įrašų teisingumu, nes šių pokalbių turinį patvirtino kiti byloje esantys įrodymai, atitinkantys BPK 20 straipsnyje keliamus reikalavimus¹⁰².

Kitoje sprendimo byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog: „iš bylos medžiagos matyti, kad ekspertui buvo pateikti du kompaktiniai diskai „Verbatim“ su pokalbių įrašais, mini kompaktinis diskas su M. N. balso pavyzdžiais bei pokalbių suvestinės.<...> Ekspertas, atsakydamas į pirmąjį klausimą nurodė, kad pateikti tyrimui kompaktiniuose diskuose „Verbatim“ garso įrašai nėra sumontuoti.<...> Tikėtina, kad frazės, kurios pateiktose tyrimui šių garso įrašų suvestinėse yra pažymėtos „P“, yra pasakytos M. N.“. Ekspertizės akto tiriamojoje dalyje nurodyta, kad labai skiriasi lyginamųjų M. N. balso pavyzdžių ir tiriamojo įrašų garso perdavimo kanalų charakteristikos, todėl negalima atlikti statistinių – parametrinių balso parametrų palyginimo ir galutinė išvada duodama tik tikėtina, remiantis audityvine analize. Be to, ekspertas nurodė, kad tikėtina, jog garso įrašuose Nr. 1- 5

¹⁰¹ Lietuvos teismo ekspertizės centras. Metodinės rekomendacijos. *Fonoskopinė ekspertizė*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ltec.lt/fonoskopine-metodines>>.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 547/2005. Teismas taip pat pažymėjo, kad „Kasaciniuose skunduose keliamą pokalbių įrašų tikrumo klausimą yra nuodugniai aptaręs apeliacinės instancijos teismas, savo nutartyje konstatavęs, kad pokalbio įrašai, padaryti atliekant operatyvinius veiksmus, gauti įstatymo nustatyta tvarka, teisiama jame posėdyje patikrinti, pareigūnai, su kurių žinia šie įrašai buvo daromi, teisme apklausti. Pagrindo teigti, kad pokalbiai sumontuoti, nėra“.

daugelyje vietų balsas sąmoningai iškraipomas“¹⁰³.

Be šioje Teismo nutartyje eksperto paminėtų garso įrašo tyrimo sunkumų, dažnai pateikiami nekokybiški tyrimo objektai ir dėl to ekspertai neišsprendžia pateiktų klausimų¹⁰⁴. Dėl skirtingų garso įrašų darymo sąlygų (pavyzdžiui, kalbos signalas labai silpnas ir stipriai iškraipytas telefono linijos), asmens skirtingų emocinių būsenų (pavyzdžiui, tiriamasis garso įrašas padarytas veikiant emociniam stresui, baimei, po patirtos prievartos, besiginčijant, kalbą veikiant girtumui ir kitiems faktoriams), triukšmo įtakos (pavyzdžiui, įrašinėjami asmenys kalbasi uždaroje patalpoje su aidą slopinančiais elementais), garso įrašymo kanalų nesutapimo fonoskopinį tyrimą atliekančių specialistų darbas apsunkinamas¹⁰⁵. Kita vertus, tobulėjant technologijoms, didėja ir tyrimo išvadų kokybė: galimas užtriukšmintų garso įrašų filtravimas, garso įrašų suprantamumo gerinimas, norimo asmens balso išskyrimas iš balsų mišinio.

Kaip rodo baudžiamųjų bylų analizė, teismai skiria ir papildomas ekspertizes (vadovaudamiesi BPK 286 straipsnio 7 dalyje nurodytu pagrindu – esant ekspertizės aktui nepakankamai išsamiam ar nepakankamai pagrįstam): „iš garso įrašo fonoskopinės ekspertizės ir papildomos fonoskopinės ekspertizės aktų išvadų matyti, kad garso įrašas yra neištisinis, tačiau tikėtina, kad jis nėra sumontuotas, jame nėra trynimo požymių, be to, garso įrašas padarytas pateiktomis techninėmis priemonėmis (t. 1 b. l. 163-166, t. 3 b. l. 161-163). Iš papildomos fonoskopinės ekspertizės akto matyti, kad ekspertizei buvo pateiktos tos pačios techninės priemonės, kurios nurodytos techninių priemonių panaudojimo atliekant operatyvinius veiksmus protokole, o fonoskopinės ekspertizės aktų išvados apie tai, kad įrašas yra neištisinis, atitinka įrašus techninių priemonių panaudojimo atliekant operatyvinius veiksmus protokole (t. 1 b. l. 153-157). Atsižvelgiant į tai, nėra pagrindo pripažinti, kad garso įrašas, padarytas 2000 m. birželio 20 d. negali būti įrodymu byloje“¹⁰⁶.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-453/2006.

¹⁰⁴ Iš Lietuvos teismo ekspertizės centro 2008 m. metinės veiklos ataskaitos matyti, kad centras iš pateiktų 8603 klausimų viso neišsprendė 1019, o 1016 neišspręstų klausimų priežastis buvo pateikti nekokybiški tyrimo objektai.

¹⁰⁵ Broeders, Ton (A.P.A.). Forensic Speech and audio analysis, Forensic Linguistics. A Review. Proceedings of the 13 th INTERPOL Forensic Science Symposium, Lyon, France, 16-19 October, 2001. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <www.interpol.int/Public/Forensic/IFSS/meeting13/Reviews/ForensicLinguistics.pdf>.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 1/2004.

Skiriant fonoskopinį tyrimą, pateikiami asmens identifikavimo pagal balsą klausimai, garso įrašas ir parengti asmens balso ir sakytinės kalbos lyginamieji pavyzdžiai.

Svarbu pabrėžti, jog jeigu ruošiant medžiagą fonoskopiniam tyrimui pažeidžiamas bendrasis teisės principas *ex iniuria ius non oritur* reiškiantis, jog iš neteisėtumo teisė neatsiranda, pavyzdžiui, pažeidžiant įstatymą paimami tyrimui balso lyginamieji pavyzdžiai, toks įstatymų pažeidimas iš esmės teisingą specialisto išvadą paverčia niekine¹⁰⁷.

Balso pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas

BPK 144 straipsnyje nustatyta, kad įtariamajam geranoriškai sutikus duoti balso pavyzdžius lyginamajam tyrimui, juos turi teisę paimti ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras. Taip paimti balso pavyzdžiai vadinami eksperimentiniais. Balso pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas turi būti užfiksuojamas protokole, kuris atitiktų BPK 179 straipsnio reikalavimus. Nesilaikant šių reikalavimų (įtariamajam atsisakius duoti balso pavyzdžius ir prokurorui nepriimant nutarimo, motyvuojant, pavyzdžiui, kad įtariamasis vis tiek jo nevykdytų) ir fonoskopinio tyrimo atlikimui pateikiant balso pavyzdžius, gautus iki minėtos procesinės prievartos priemonės taikymo klausimo išsprendimo, būtų laikoma, kad specialistui fonoskopiniam tyrimui pateikti duomenys gauti pažeidžiant baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus ir nuosprendį grįsti tokių duomenų tyrimo pagrindu padarytomis specialisto išvadomis nebūtų galima¹⁰⁸. Jeigu įtariamasis atsisako bendradarbiauti duodamas balso pavyzdžius, tuomet ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras gali juos gauti atlikdamas kitus tyrimo veiksmus.

Pirma, prokuroras gali priimti nutarimą, kuris asmeniui, atsisakiusiam duoti balso pavyzdžius lyginamajam tyrimui, yra privalomas. Pritartina pozicijai, kad „praktikoje prievartos taikymas ne visada gali užtikrinti tam tikrų objektų paėmimą. Vartodamas prievartą asmens atžvilgiu tyrėjas gali paimti asmens kraujo, seilių, plaukų, odos ir kitų biologinių žmogaus objektų. Objektų, priklausančių nuo asmens valios, - rašysenos, šlapimo ir pan. - paėmimas vartojant bet kokią prievartą yra sunkus uždavinys. Tai ne tik tyrėjų ir kriminalistų, bet ir įrodinėjimo, proceso dalyvių elgesio įvertinimo problema baudžiamajame

¹⁰⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151/2007.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23/2008.

procesė“¹⁰⁹. Be to, įtariamojo atveju, baudžiamojo proceso doktrina neabejotinai pripažįsta teisę nekaltinti savęs, ji netiesiogiai įtvirtina ir BPK 21 straipsnio 4 dalyje, todėl pagrįstai keliamas klausimas, ar galima įtariamąjį, atsisakiusį geranoriškai duoti balso pavyzdžius, priversti tai padaryti, ir, jeigu galima, tai kaip tai padaryti.

BPK 163 straipsnio 1 dalis numato, kad įtariamasis bauda gali būti nubaustas tik už neatvykimą dalyvauti procese be svarbios priežasties, o už teisėtų prokuroro nurodymų nevykdymą, privalomo nutarimo duoti balso pavyzdžius lyginamajam tyrimui nevykdymą, – ne. Įtariamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo ir aktyviai dalyvauti įrodinėjimo procese yra šio asmens teisė, o ne pareiga, todėl sutikimas ar atsisakymas pateikti savo balso eksperimentinius pavyzdžius priklauso tik nuo įtariamojo. Tokios praktikos laikomasi ir Lietuvos teismų sprendimuose: Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad „kolegija nekvestionuoja apelianų teisės atsisakyti duoti lyginamuosius balso pavyzdžius, tačiau toks jokiais įtikinamais argumentais nepagrįstas atsisakymas ir vėlesni teiginiai apie BPK 20 straipsnio 4 dalies nuostatų pažeidimus visiškai nesiderina su E. D. ir M. Č. deklaruojamu nekaltumu bei N. Š. aiškinimais apie šių asmenų nedalyvavimą nusikalstamų veikų padaryme“¹¹⁰.

Norėtusi atkreipti dėmesį į konstitucinį (Konstitucijos 18 straipsnis, 21 straipsnio 1 ir 2 dalys, 26 straipsnio 1 dalis, 31 straipsnio 3 dalis) *nemo tenetur se ipsum accusare* (teisės tylėti) principą, pagal kurį, baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo yra visiškai laisvas apsispręsti ir negali būti verčiamas dalyvauti tokiuose proceso veiksmuose, kuriuose jis privalėtų būti aktyvus (žodžiu duoti paaiškinimus ar atlikti tam tikrus faktinius veiksmus). Vertimu laikomas tiek tiesioginis faktinis poveikis į baudžiamojon atsakomybėn traukiamo žmogaus kūną ar psichiką (pavyzdžiui, mušimas ar grasinimas tuoj pat panaudoti fizinę jėgą), kai tuo siekiama daryti įtaką, nulemti žmogaus valią apsispręsti prievartą naudojančio asmens norima linkme, tiek teisinės ar faktinės priemonės ar būdai, kuriais netiesiogiai signalizuojama asmeniui, jog apsisprendęs tylėti, jis rizikuoja patirti papildomus teisinius ar faktinius nepatogumus¹¹¹.

Manytina, kad prakalbinti asmenį tam, kad būtų galima paimti eksperimentinius balso

¹⁰⁹ BURDA, Ryšardas; ir MATULIENĖ, Snieguolė. Kai kurie diskusiniai lyginamųjų pavyzdžių paėmimo klausimai. *Jurisprudencija*, Vilnius, 2001, Nr. 22 (14), p. 22.

¹¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17/2006.

¹¹¹ MERKEVIČIUS, Remigijus. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 532.

pavyzdžiais tyrimui, reikalinga tiriamojo valia. R. Merkevičius pagrįstai atkreipia dėmesį nurodydamas, kad baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens aktyvumas ar pasyvumas konkrečiame procesiniame veiksmo ir yra tas procesinis kriterijus, kuris leidžia atriboti persekiojamo asmens teisę nekaltinti savęs nuo jo pareigos paklusti ir netrukdyti prieš jį nukreiptam tyrimui: „prievarta galima išgauti tik pasyvų baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens elgesį; visur kitur, kur būtina žmogaus valia apsispręsti (pasiryžti) aktyviam veiksmui, baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo yra visiškai laisvas“¹¹².

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje suformuluota, jog savęs nekaltinimo privilegija, be viso kito, suponuoja ir tai, kad kaltinimo pusė baudžiamajoje byloje turi siekti įrodyti kaltinamojo kaltę nesiremiant duomenimis, kurie išgauti naudojant prievartinius metodus, nepaisant kaltinamojo valios¹¹³. Teismas ne kartą yra pažymėjęs ir tai, kad privilegija nekaltinti savęs ar teisė tylėti yra visuotinai pripažinti tarptautiniai standartai, kuriais grindžiamas teisingas procesas¹¹⁴. Tačiau ši teisė, pasak Teismo, neapima duomenų, naudojamų baudžiamajame procese, jei tie duomenys egzistuoja nepriklausomai nuo jo kūno ar valios (yra objektyvūs, savarankiški duomenys) ir gali būti gauti iš kaltinamojo nors ir per prievartą, pavyzdžiui, kvapas, kraujas, šlapimas, plaukai, balso pavyzdžiai ar kūno audinys DNR testui¹¹⁵. Taigi Europos Žmogaus Teisių Teismas leidžia paimti duomenis tyrimui, jei jiems išgauti nereikia aktyvaus asmens dalyvavimo, tiesiog pageidaujama iškęsti nedidelį įsikišimą į fizinį vientisumą (pavyzdžiui, paimant plaukų pavyzdžius) arba tokie duomenys egzistuoja normaliai funkcionuojant organizmui (pavyzdžiui, balso pavyzdžiai)¹¹⁶. Tačiau

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Saunders v. the United Kingdom*. (Application no. 19187/91). Judgment. Strasbourg, 17 December, 1996, § 68 – 69.

¹¹⁴ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of John Murray v. the United Kingdom*. (Application no. 18731/91). Judgment. Strasbourg, 8 February, 1996, § 45.

¹¹⁵ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Saunders v. the United Kingdom*. (Application no. 19187/91). Judgment. Strasbourg, 17 December, 1996, § 68; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Heaney and McGuinness v. Ireland*. (Application no. 34720/97). Judgment. Strasbourg, 21 December, 2000, § 40; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of J. B. v. Switzerland*. (Application no. 31827/96). Judgment. Strasbourg, 3 May, 2001, § 64; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Allan v. the United Kingdom*. (Application no. 48539/99). Judgment. Strasbourg, 5 November, 2002, § 44; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Jalloh v. Germany*. (Application no. 54810/00). Judgment. Strasbourg, 11 July, 2006, § 100, § 102;

¹¹⁶ Palyginimui paminėsime, kad JAV Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog balso ar rašysenos pavyzdžių paėmimas nesukelia Ketvirtosios JAV Konstitucijos pataisos pažeidimo – ji, be viso kito, numato asmens teisę į privatumą (United States of America Supreme Court. *United States v. Dionisio*. Decision No. 71-229, 22 January, 1973; United States of America Supreme Court. *United States v. Mara*. Decision No. 71-850, 22 January, 1973.). Kitaip sakant, įtariamojo paprašymas pasakyti, kokią nors frazę tam, kad besiklausantis galėtų pasakyti, ar įtariamasis yra jį apiplėšęs asmuo, nesikėsina į jokią pagrįstą privatumą. Tokios pat pozicijos Teismas laikosi ir kalbėdamas apie pirštų atspaudus, plaukus (ypač jei jie auga matomoje žmogaus kūno

pabrėžtina, kad tokiuose garso įrašuose, padarytuose slapta, siekiant gauti balso pavyzdžių, negali būti kaltinimo turinį sudarančių teiginių¹¹⁷. Be to reikia nepamiršti, kad balso pavydžių ėmimas taip pat yra saugomas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio nuostatų. Teismas, kalbėdamas apie atvejį, kai įtariamajam, atsisakius duoti eksperimentinius balso pavyzdžius, pareigūnai apgaule slapta įrašė jo pokalbį, konstatavo, jog ir balso pavyzdžiams padaryti įrašai patenka į Konvencijos 8 straipsnio apsaugos sritį. Teismas nepritarė pozicijai, kad pasiklausymo įrangos naudojimas kai asmuo yra suimtas ir jam yra pareikšti įtarimai, t. y. prasidėjus baudžiamajam procesui, nėra joks įsikišimas, nes įrašinėjama ne dėl to kad, kad būtų išgauta privati informacija – įtariamojo balsas yra ne privataus, o greičiau viešo gyvenimo dalis, išorinis bruožas, ir pažymėjo, jog ilgą laiką trunkantis asmens balso įrašinėjimas turint tikslą pateikti taip užfiksuotus duomenis asmens identifikacijai vis dėlto turi būti laikomas privačių duomenų apdorojimu. Viešuoju interesu negalima pateisinti priemonių, kurios panaikina gynybos teises, įskaitant privilegiją nekaltinti savęs¹¹⁸. Taigi darant garso įrašus tik tam, kad juos būtų galima pateikti lyginamajam tyrimui, taip pat iškyla pavojus pažeisti teisę į privatą asmens gyvenimą ir korespondenciją¹¹⁹.

Kita vertus, Europos Žmogaus Teisių Teismo, kaip dažnai nurodo ir pats Teismas¹²⁰, tikslas yra atsakyti, ar procesas kaip visuma yra teisingas. Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, jog net gi tuo atveju, kai slaptas pasiklausymas pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį, nereiškia, kad taip gautų duomenų

vietoje), tačiau priešingos - kraujo pavyzdžių paėmimo atveju (United States of America Supreme Court. *Schmerber v. California*. Decision No. 658, 20 June, 1966.). Teismų sprendimuose pažymima, kad asmens privertimas duoti balso pavyzdžius nepažeidžia ir Konstitucijos Penktojoje pataisoje numatytos savęs nekaltinimo privilegijos: reikalavimas suimtam asmeniui sakyti nurodytas frazes (kaip ir apsirengti tam tikrais drabužiais, duoti pirštų atspaudus, rašysenos ar kraujo pavyzdžius) neįeina į šios privilegijos turinį (United States of America Supreme Court. *Schmerber v. California*. Decision No. 658, 20 June, 1966; United States of America Supreme Court. *United States v. Wade*. Decision No. 334, 12 June, 1967.). Kaip nurodė Teismas, savęs nekaltinimo išlyga netaikoma balso pavydžiams kaip vienam iš fizinių duomenų, nes tokiems duomenims individai neturi asmeninio intereso.

¹¹⁷ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Saunders v. the United Kingdom*. (Application no. 19187/91). Judgment. Strasbourg, 17 December, 1996, § 69.

¹¹⁸ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Heaney and McGuinness v. Ireland*. (Application no. 34720/97). Judgment. Strasbourg, 21 December, 2000, § 57-58; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Khan v. the United Kingdom*. (Application no. 35394/97). Judgment. Strasbourg, 12 May, 2000, § 26-28; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Bykov v. Russia*. (Application no. 4378/02). Judgment. Strasbourg, 10 March, 2009, § 93.

¹¹⁹ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of P. G. and J. H. v. the United Kingdom*. (Application no. 44787/98). Judgment. Strasbourg, 25 September, 2001. § 59.

¹²⁰ Pavyzdžiui, Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Bykov v. Russia*. (Application no. 4378/02). Judgment. Strasbourg, 10 March, 2009, § 89.

naudojimas procese pažeistų jo teisingumą, garantuojamą Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies¹²¹.

Vis dėlto norėtusi pabrėžti, jog tam, kad Konvencijos garantuojama teisė tylėti netaptų tik teorine ir iliuzine teise, o baudžiamąjį procesą būtų galima vadinti sąžiningu ir teisingu, garso įrašai, padaryti vien tik siekiant pateikti juos lyginamajam tyrimui, neturi pažeisti asmens privatumo. Neveltui Lietuvos BPK 20 straipsnio 1 dalis nurodo, kad „įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys“. Taigi asmens, sąmoningai atsisakiusio duoti balso pavyzdžius, negalima „prakalbinti“ slapta besiklausant, baudžiamajam procesui reikšmingi duomenys negali būti gauti prievarta ar apgaule (pavyzdžiui, pažadant įstatyme nenumatytą ar pagal įstatymą negalimą naudą). Vadinasi, baudžiamojo persekiojimo institucijų pareigūnai turėtų siekti eksperimentinius balso pavyzdžius lyginamajam tyrimui paimti susitariant su tiramuoju.

Antra, pagelbėti gali balso pavyzdžiai, užfiksuoti garso įrašė, kuris buvo padarytas iki nusikalstamos veikos padarymo ir nebuvo ruoštas lyginamajam tyrimui, vadinami laisvieji pavyzdžiai. Garso įrašė užfiksuotas asmuo nežinojo ir negalėjo numatyti, kad toks garso įrašas kada nors gali būti panaudotas kaip jo balso pavyzdys ekspertizei atlikti. Prie tokių pavyzdžių priskiriami asmeniniai, profesiniai garso įrašai, įvairūs pranešimai ir kita.

Trečia, kriminalistikos mokslas išskiria ir trečiąją balso pavyzdžių, galimų panaudoti lyginamajam tyrimui, rūšį¹²², tai – sąlyginai laisvieji (tarpiniai) pavyzdžiai – tokie asmens balso ir sakytinės kalbos įrašai, padaryti po tiriamo įvykio, tačiau ne specialiai lyginamajam tyrimui (pavyzdžiui, per apklausą daromas parodymų garso ar vaizdo įrašas). Jie taip pat gali būti pateikiami ekspertiniam tyrimui.

Vienoje nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, „kad nesant galimybės tiesiogiai iš įtariamojo gauti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, kitų procesinių prievartos priemonių metu gauti duomenys gali būti panaudoti lyginamajam tyrimui atlikti. Tokiu atveju svarbu, kad būtų laikomasi BPK numatytų procesinių prievartos priemonių sankcionavimo tvarkos ir pagrindų“. Sprendžiamoje byloje, nesant galimybės gauti kasatoriaus lyginamąjį balso pavyzdį (tiek ikiteisminio tyrimo metu kasatorius nesutiko, kad

¹²¹ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Khan v. the United Kingdom*. (Application no. 35394/97). Judgment. Strasbourg, 12 May, 2000, § 25-28; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of P. G. and J. H. v. the United Kingdom*. (Application no. 44787/98). Judgment. Strasbourg, 25 September, 2001, § 37-38.

¹²² Balso pavyzdžių rūšys išskiriamos priklausomai nuo balso pavyzdžių padarymo laiko ir sąlygų. Plačiau žiūrėti: POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 37.

jo apklausa būtų filmuojama, tiek bylą nagrinėjant pirmos ir apeliacinės instancijos teismuose kasatorius nesutiko, kad būtų paimti ir tyrimui panaudoti jo balso pavyzdžiai), fonoskopiniam tyrimui buvo pateiktas kasatoriaus ir ikiteisminio tyrimo pareigūnės pokalbio įrašas, darytas anksčiau, atliekant BPK 158 straipsnyje numatytus ir teismo sankcionuotus veiksmus. Teismo nutartyje dėl šių veiksmų sankcionavimo tiesiogiai nebuvo nurodyta, kad atliekamų slaptų tyrimo veiksmų tikslas yra kasatoriaus balso pavyzdžių paėmimas, nes tuomet dar nebuvo iškilusi tokia būtinybė, tačiau minimoje teismo nutartyje nurodyta, kad šių slaptų tyrimo veiksmų tikslas yra ne tik nustatyti nusikalstamos veikos aplinkybės, bet ir išsiaiškinti bei patraukti baudžiamojon atsakomybėn visus šį nusikaltimą padariusius asmenis. Šio tikslo ir buvo siekiama, panaudojant slaptų tyrimo veiksmų metu gautus duomenis, t. y. kasatoriaus ir ikiteisminio tyrimo pareigūnės pokalbio įrašą, kurio pagalba atliktas lyginamasis tyrimas. „Kadangi BPK 158 straipsnyje numatyta savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų sankcionavimo tvarka ir pagrindai pažeisti nebuvo, todėl šios procesinės prievartos priemonės metu gauti kasatoriaus balso pavyzdžiai pagrįstai buvo panaudoti fonoskopiniam tyrimui atlikti“¹²³.

Reiktų pažymėti, jog netgi neturėjimas jokių lyginamųjų balso pavyzdžių fonoskopiniam tyrimui, nereiškia, jog garso įrašu užfiksuota informacija nebus tirama ir vertinama. Kaip pažymėjo Lietuvos apeliacinis teismas, „be jokios abejonės liudytojai S. S. ir A. D., o taip pat teisėjai nėra specialių žinių fonoskopijos srityje turintys asmenys. Tačiau, remdamiesi gyvenimiška patirtimi ir individualiu sugebėjimu įsidėmėti ir atskirti kalbančio telefonu asmens balsą, jie šiuo klausimu gali turėti savo nuomonę ar vidinį įsitikinimą. Pažymėtina, kad ši nuomonė ir įsitikinimas nėra vieninteliai dalykai, kuriais remdamasis apygardos teismas padarė išvadas apie elektroninių laiškų, trumpųjų SMS žinučių autorius bei telefoninių pokalbių išklotinėse įvardintus asmenis“¹²⁴.

Garso įrašo, kaip objekto, patikrinimas netiesioginiais įrodinėjimo būdais

Analizuota teismų praktika byloja, jog bene kiekvienos baudžiamosios bylos tyrimo atveju informacija, užfiksuota garso įrašė, tikrinama ir netiesioginiais įrodinėjimo būdais: apklausiant asmenis, kurių balsas tikėtinais įrašytas; atliekant asmenų, dariusių įrašą,

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2008.

¹²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17/2006.

apklausas; analizuojant garso įrašo turinį ir paskui sekusius veiksmus; telefoninio pokalbio įrašo atveju – nustatant, kam priklauso telefono aparatas, išsiaiškinant zoną, kurioje buvo telefonas skambinimo metu¹²⁵, telefono apžiūros metu nustatant, kokie duomenys (pavyzdžiui, telefono numeriai ir ties jais adresų knygutėje nurodyti abonentų vardai, SMS žinutės) užfiksuoti telefone ar SIM kortelėje ir kt. Štai Elektroninių ryšių įstatymo 77 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „ūkio subjektai, teikiantys elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, privalo įstatymų nustatyta tvarka turimą ir nusikalstamoms veikoms užkardyti, tirti, nustatyti reikalingą informaciją pateikti operatyvinės veiklos subjektų pagrindinėms institucijoms, Vyriausybės nurodytoms ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokurorui, teismui ar teisėjui“¹²⁶. Tokiai informacijai priklauso ir informacija apie elektroninių ryšių įvykius – srauto duomenis (pavyzdžiui, duomenys apie nusikaltimo vietoje veikusias operatorių bazines stotis¹²⁷ ir celes, informacija apie skambučio sujungimo laiką, trukmę, skambinančiojo telefono numerį - telefonų kontaktų suvestinės), kurie gali patvirtinti arba paneigti, kad tam tikru metu, iš tam tikro telefono aparato tikrai buvo skambinta.

Parodymas atpažinti pagal balsą

BKP 191 straipsnis numato parodymų patikrinimo veiksmo – parodymo atpažinti pagal balsą atlikimo galimybę. Prieš šį veiksma atpažįstantis asmuo turi būti apklaustas apie aplinkybes, kuriomis jis įsidėmėjo atpažintino asmens balsą, o taip pat apie žymes ir ypatybes, individualius požymius, pagal kurias jis gali identifikuoti tiriamąjį balsą, išskirti jį. Parodymas atpažinti pagal balsą gali būti atliekamas kai taip nusprendžia ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas, o atpažinimo subjektais gali būti, liudytojai, nukentėjusieji, įtariamieji. Jo metu atpažįstančiam asmeniui pateikiami nemažiau

¹²⁵ Kiekvienas mobilusis telefonas turi savo unikalų identifikacinį numerį, IMEI (ang. – *International Mobile Equipment Identity*), kuris, esant įjungtam telefonui ryšio zonoje, kartu su kitais specialiais duomenimis tam tikrais laiko intervalais persiunčiamas judriojo telefono ryšio operatorių bazinėmis stotimis. Todėl nusikalstamos veikos tyrimą vykdantys pareigūnai gali nustatyti šio mobiliojo telefono buvimo geografinę padėtį, taip pat juo besinaudojantį asmenį. Deja, mobiliojo telefono IMEI galima pakeisti, nors tokia veikla be gamintojo įgaliojimo yra nelegali ir baudžiama (Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1. Aktuali 2008 m. gruodžio 30 d. redakcija. 152⁽¹⁴⁾ straipsnis). Tačiau, atlikus tyrimą, daugeliu atvejų galima nustatyti, ar IMEI keistas, ar ne.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 69-2382. Aktuali 2009 m. kovo 15 d. redakcija.

¹²⁷ Pastebėtina, jog remiantis bazinių stočių veikimo zona itin tikslios abonto buvimo vietos skambučio metu nustatyti nėra galimybės: UAB „Tele2“ nurodo, kad jų pateiktos bazinių stočių veikimo zonos yra labiau orientacinio pobūdžio, UAB „Omnitel“ pažymi, jog žinant faktą, kad per konkrečią celę vyko skambutis, galima tikrai teigti, jog pokalbio metu abonentas nebuvo nutolęs nuo bazinės stoties daugiau nei 35 km. Plačiau žiūrėti: Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151/2007.

kaip trijų skirtingų asmenų balso pavyzdžiai. Jei atpažįstantysis yra liudytojas ar nukentėjusysis, jis turi būti įspėjamas dėl atsakomybės už žinomai melagingus parodymus bei už vengimą ar atsisakymą duoti parodymus ir pasirašo atitinkamoje parodymų atpažinti protokolo vietoje. Po to jam pasiūloma išklaudyti garso įrašus ir parodyti, ar jis iš jų ką nors atpažįsta ir jei taip, tai pagal kokius požymius, juos detalizuojant (pavyzdžiui, pagal kalbos manierą, stilių, kitas ypatybes, tarkime, šveplavimą, akcentą, tarmybes). Taigi parodymo atpažinti pagrindą formuoja psichologinis procesas, kurio esmę sudaro tai, kad atpažįstantysis mintyse sulygina praeityje girdėtą balsą su pateikiamuoju. Šių lyginimų procese daroma išvada apie jų panašumą arba ne. Atpažinimo rezultatai surašomi parodymų atpažinti protokole, o atpažinimo procesas turi būti vizualiai fiksuojamas.

Pastebėtina, jog analizuojant teismų praktiką, nepavyko rasti tokių baudžiamųjų bylų tyrimo atvejų, kai baudžiamojoje byloje esantys garso įrašai būtų tikrinami atliekant parodymą atpažinti pagal balsą.

3. 2. 4. Garso įrašai, kaip įrodinėjimo priemonės, ir privataus gyvenimo neliečiamumo apsauga

Neretai valstybės institucijoms suteikiama teisė rinkti informaciją, galinčią turėti reikšmės baudžiamojo proceso metu, polemizuoja su asmens teise į privatumą. Ši polemika mažiau juntama, kai kalbama apie informacijos rinkimą ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu – tuomet aktyviau pasireiškia viešumo principas, ir, atvirkščiai, labiau juntama, kai valstybės įgalioti subjektai informaciją tam tikro asmens atžvilgiu renka dar nepradėjus baudžiamojo proceso. Tokių interesų, viešojo – nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje, ir privataus – išsaugoti komunikavimo konfidencialumą, susikirtimą patvirtina ir teismų sprendimų analizė – neretai asmenys, remdamiesi privatumo teise, oponuoja jiems pareikštiems kaltinimams ir taip bando paneigti galimybę naudoti garso įrašus baudžiamajame procese.

Iš tiesų, garso įrašų, kuriais fiksuojamas bendravimas, darymas patenka į kategoriją veiksmų, kuriais gali būti pažeistas komunikavimo konfidencialumas, o kartu ir asmens teisė į privatumą¹²⁸. Komunikacinis privatumas, kaip vienas iš keturių savarankiškų, tačiau kartu

¹²⁸ Kaip ne kartą pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas, privataus gyvenimo teisė apima teisę užmegzti ir vystyti santykius su kitais žmonėmis (Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Niemietz v. Germany*. (Application no. 13710/88). Judgment. Strasbourg, 16 December, 1992, § 29; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Halford v. the United Kingdom*. (Application no. 20605/92).

tarpusavyje susijusių elementų¹²⁹, sudarančių asmens teisės į privatumą turinį, apima asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo, pavyzdžiui, tiesioginio asmenų bendravimo¹³⁰ neliečiamumą. Asmens teisė į privatumą, privataus gyvenimo gerbimą, priskiriama vadinamosioms antrosios kartos teisėms, kurios susiformavo po Antrojo pasaulinio karo, siekiant geresnės kultūrinės (taip pat – socialinės, ekonominės) padėties. Pirmą kartą tarptautiniu lygiu ši teisė, kaip visuotinai pripažinta vertybė, buvo įtvirtinta tik¹³¹ 1948 m., Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje¹³², vėliau – ir kituose tarptautiniuose teisės aktuose¹³³. Tiek šie pamatiniai žmogaus teisių apsaugos šaltiniai, tiek nacionaliniu lygiu garantuojama¹³⁴ privataus gyvenimo apsauga numato iš esmės analogišką žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisinį režimą.

Teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad asmens teisė į privatumą įtvirtinta kaip pagrindinė, fundamentali, tačiau ne absoliuti žmogaus teisė. Vadinasi, esant tam tikroms sąlygoms, informacijos fiksavimas garso įrašu yra laikomas pateisintinu asmens privatumo

Judgment. Strasbourg, 25 June, 1997, § 42; Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of P. G. and J. H. v. the United Kingdom*. (Application no. 44787/98). Judgment. Strasbourg, 25 September, 2001, § 56.).

¹²⁹ Tokią išvadą leidžia daryti analizuoti tarptautiniai teisės aktai: Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnis, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 17 straipsnis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis.

¹³⁰ Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Heglás v. the Czech Republic*. (Application no. 5935/02). Judgment. Strasbourg, 1 March, 2007.

¹³¹ Pažymėtina, jog asmens teisės į privatumą ištakų reikėtų ieškoti ankstesnio meto teisės mokslininkų darbuose – 1890 m. paskelbtas Samuel D. Warren ir Louis D. Brandeis straipsnis „Teisė į privatumą“, kuriame nurodoma, kad teisė į privatumą turėtų būti suprantama kaip teisė būti apsaugotam nuo nepageidaujamo privataus gyvenimo viešinimo, jeigu tam nėra teisėto visuomenės intereso (WARREN, Samuel D.; BRANDEIS, Louis D. The Right to Privacy, Harvard Law Review, Vol. IV, 15 December, 1890, No. 5.).

¹³² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497. 12 straipsnis: "Niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsintis į jo garbę ir reputaciją. Kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsintis".

¹³³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987; Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288; Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.

¹³⁴ Privataus gyvenimo apsauga nacionaliniu lygiu reglamentuojama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014. Aktuali 2006 m. balandžio 25 d. redakcija. Pavyzdžiui, 22 straipsnyje), Civiliniame kodekse (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. Aktuali 2008 m. gruodžio 30 d. redakcija. Pavyzdžiui, 2. 23 straipsnyje), Baudžiamajame kodekse (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741. Aktuali 2008 m. birželio 27 d. redakcija. Pavyzdžiui, 166 straipsnyje, 167 straipsnyje), BPK (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46. Aktuali 2008 m. balandžio 30 d. redakcija. Pavyzdžiui, 9 straipsnyje), Visuomenės informavimo įstatyme (Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706. Aktuali 2008 m. liepos 31 d. redakcija. Pavyzdžiui, 13 straipsnyje) ir kituose įstatymuose.

pažeidimu. Visuomenės interesų saugojimas lemia, jog valstybė, įstatymo nustatyta tvarka, protingose ribose, gali riboti teisę į komunikavimo privatumą. Tokio požiūrio laikomasi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje¹³⁵, ir Lietuvos teisės moksle¹³⁶, ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose¹³⁷.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuluota¹³⁸ tikėtino privatumo koncepcija byloja, jog privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens būseną, kai asmuo gali tikėtis privatumo, su jo teisėtais privataus gyvenimo lūkesčiais. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio nuostatos, kad niekas nepatirtų neteisėto ir savavališko kišimosi į žmogaus asmeninį gyvenimą, nereikėtų suprasti kaip absoliutaus draudimo kai kuriais atvejais riboti asmens privataus gyvenimo neliečiamumą – asmuo gali tikėtis privatumo, jei laikosi kitos svarbios konstitucinės nuostatos, nurodančios, kad įgyvendindamas savo teises asmuo privalo laikytis įstatymų, nevaržyti kitų asmenų teisių ir laisvių. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pažymėjo¹³⁹, kad asmuo, darydamas nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai pažeisdamas teisės saugomus interesus, darydamas žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui. Teismas pabrėžė, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų.

¹³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje numatytų teisių ir laisvių suvaržymas, apribojimas yra pateisinamas, jei laikomasi to paties straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis nurodo: “1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiama jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir šeimos gyvenimo slaptumas. 2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti”.

¹³⁶ BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001, p. 316, 320-321.

¹³⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.

Taigi žmogaus privataus gyvenimo neliečiamybė gali būti ribojama, jeigu laikomasi tam tikrų sąlygų. Štai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo¹⁴⁰, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, yra suformulavęs esmines nuostatas dėl komunikacinio privatumo apribojimo: pirma, tai turi būti daroma įstatymo nustatyta tvarka; antra, ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; trečia, ribojimais nebūtų paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; ketvirta, būtų laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.

Vadinasi, garso įrašų darymas pateisintinas, jei toks informacijos fiksavimas, kaip šiuolaikinis tyrimo metodas, padeda užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Pripažįstama, kad valstybė šiam, vienam iš valstybės priedermių ir prioritetinių uždavinių įgyvendinti, gali taikyti įvairius specialius veiksmingus tyrimo metodus, nes kai kurias nusikalstamas veikas¹⁴¹ įprastais tyrimo būdais dažnai būna labai sunku ar net neįmanoma atskleisti. Tokios pozicijos laikomasi ir tarptautiniuose teisės aktuose, ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje¹⁴², ir praktinėje nusikalstamų veikų tyrėjų veikloje.

4. Informacijos, esančios garso įrašė, vertinimas ir įrodomoji reikšmė

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 4 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.

¹⁴¹ Paprastai tai patys sunkiausi, gerai organizuoti ar labai latentiški nusikaltimai, keliantys realų pavojų daugelio žmonių, visuomenės ar net valstybės saugumui.

¹⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, jog slapotos priemonės panaudojimas nėra nesuderinamas su Konvencijos 8 straipsniu, nes kaip tik dėl neskubėjimo pranešti ši priemonė tampa veiksminga. Plačiau žiūrėti: Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Klass and others v. Germany*. (Application no. 5029/71). Judgment. Strasbourg, 6 September, 1978.

Garso įrašo vertinimo specifiškumas priklauso nuo baudžiamojo proceso stadijos, kurioje įrašas „atkeliauja“ į bylą. Duomenys, reikšmingi bylai tirti ir nagrinėti, kaupiami ir vertinami viso baudžiamojo proceso metu – tik teisingai įvertinus garso įrašą užfiksuotą informaciją, gali būti priimti teisingi procesinių veiksmų atlikimo sprendimai, tačiau įrodomoji garso įrašo reikšmė įvardinama tik teisme.

4. 1. Reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų įvertinimo samprata ir bendrieji principai

Įrodymų vertinimas gali būti apibūdinamas kaip logikos dėsniais grindžiama mąstomoji veikla, kurios tikslas – nustatyti įrodymų reikšmę teisingam bylos išsprendimui. J. Rinkevičius yra pažymėjęs, kad „įrodymų įvertinimas – tai mąstymo procesas, kuris pasibaigia tiesos nustatymu. Tuo įrodymų įvertinimas ryškiausiai skiriasi nuo jų rinkimo ir tikrinimo, kurių pagrindinį turinį sudaro praktinė veikla. Įrodymų įvertinimas susideda iš jų liečiamumo, leistinum, tikrumo ir pakankamumo nustatymo. Tai tęsiasi per visą įrodinėjimo procesą“¹⁴³. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog įrodomąją informaciją vertina įvairūs proceso subjektai, tačiau svarbiausią įvertinimą, turintį teisinės pasekmės, atlieka teismas. Jo sprendime ir matomas galutinis surinktų duomenų patikimumo ir reikšmės vertinimo rezultatas, t. y. įrodymais pagrįstas apkaltinamasis ar išteisinamasis nuosprendis. Dėl šios priežasties toliau aptarsime tik teismo atliekamas įrodymų vertinimas.

BPK 20 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla. Pagal šiuolaikinę baudžiamojo proceso teisės doktriną „jokie teismui pateikiami duomenys neturi iš anksto nustatytos galios, lemiančios vienokio ar kitokio sprendimo priėmimą. Nė viena įrodymų rūšis neturi pranašumo prieš kitas ir visi įrodymai turi būti įvertinami bendra tvarka“¹⁴⁴. „Duomenų pripažinimas įrodymais ir įrodymų vertinimas yra teismo prerogatyva, kiti teismo proceso dalyviai gali teismui tik teikti pasiūlymus dėl duomenų pripažinimo ar nepripažinimo įrodymais ir dėl išvadų, darytinų vertinant įrodymus“¹⁴⁵ – tokių pasiūlymų teikimas tėra pagrindas juos pateikiančiai ar reikalaujančiai nagrinėti proceso šaliai užsiimti

¹⁴³ RINKEVIČIUS, Jurgis. *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990, p. 37.

¹⁴⁴ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 47.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-453/2006.

procesė tam tikrą poziciją¹⁴⁶. Taigi po baigiamųjų kalbų ir kaltinamojo paskutinio žodžio į pasitarimų kambarį išėjęs teismas turi nuspręsti, kurie iš teisiama jame posėdyje tirtų duomenų pripažintini įrodymais, šiuos įrodymus įvertinti ir jais pagrįsti teismo išvadas. Teismo išvados daromos, kai joms pagrįsti pakanka patikimų įrodymų. Surinkti duomenys aptartini kiekvienas atskirai ir įvertintini bendrame baudžiamosios bylos kontekste, imamasi priemonių prieštaravimams pašalinti, taigi baudžiamajame procese turi būti panaudojami visi reikiami įrodinėjimo būdai, o teismas turi vertinti bylos įrodymų visumą, nes įrodymus vertinant atsietai vieną nuo kito gali būti sumenkinama jų įrodomoji reikšmė, tai prieštarautų BPK normoms, o tokiu būdu pagrįstos išvados neatitiktų faktinių bylos aplinkybių.

BPK 4 straipsnyje nustatyta, kad baudžiamasis procesas Lietuvos Respublikos teritorijoje vyksta pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą. Tai reiškia, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, „kad reikšmingi bylai duomenys turi būti renkami BPK nustatyta tvarka. Tik atskirais atvejais įrodymais gali būti pripažinti duomenys, gauti ne BPK, o kitų įstatymų numatyta tvarka. Tokių duomenų pripažinimo įrodymais galimybę numato BPK 20 straipsnio 1 dalis. Bet kuriuo atveju, kai baudžiamojoje byloje remiamasi informacija, gauta ne pagal BPK, tokios informacijos įrodomoji vertė kelia daugiau abejonių. Taip yra todėl, kad informaciją pagal kitus įstatymus surenka asmenys, kurie iš viso arba bent tos informacijos rinkimo metu neveikia kaip baudžiamojo proceso (ikiteisminio tyrimo) subjektai, informacija renkama neveikiant BPK numatytoms proceso dalyvių garantijoms, baudžiamojo proceso principams. Jeigu vis dėlto baudžiamojoje byloje būtina remtis informacija, surinkta ne pagal BPK, tos informacijos patikimumas turi būti tikrinamas, išsiaiškinant, ar tiksliai buvo laikytasi tų įstatymų, pagal kuriuos informacija buvo gauta. <...> Visų duomenų, kuriais remiantis baudžiamojoje byloje gali būti daromos išvados, patikimumas turi būti patvirtintas BPK nustatyta tvarka gautais duomenimis. Toks įpareigojimas kyla iš BPK 20 straipsnio 4 dalies, nustatančios, kad „įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmams“. Ši BPK nuostata užkerta galimybę apkaltinamąjį nuosprendį pagrįsti vien tik ar daugiausia duomenimis, surinktais ne pagal BPK“¹⁴⁷.

Pagal BPK 305 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatas teismas savo išvadas pagrindžia įrodymais, kurie įvertinami remiantis BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatytais taisyklėmis.

¹⁴⁶ GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 46.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–332/2006.

„Šiame straipsnyje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. <...> Vertinant įrodymus šiuo požiūriu, pirmiausia turi būti nustatyta, ar jie atitinka BPK 20 straipsnyje nustatytus reikalavimus. Pagrindiniai reikalavimai įrodymams yra išdėstyti BPK 20 straipsnio 3 ir 4 dalyse”¹⁴⁸. Sprendžiant, ar duomenys pripažintini įrodymais, atsižvelgiama į duomenų liečiamumą ir leistinumą savybės.

BPK 301 straipsnio 1 dalies norma reikalauja, kad nuosprendis būtų pagrįstas tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiama jame posėdyje - teismas turi teisę remtis visais įrodymais, tačiau juos visus privalo ištirti teisiama jame posėdyje. Sprendimą baudžiamojoje byloje turi nulemti tik neabejotinai patikima, teisėtais būdais gauta informacija, taigi įrodymų įvertinimas yra būtina įrodinėjimo proceso dalis, neatskiriama susijusi su kitais jo elementais – duomenų, reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui, rinkimu, įtvirtinimu ir patikrinimu.

Nustatęs, kad išnagrinėti duomenys neatitinka kurio nors iš minėtų reikalavimų, teismas turi tai motyvuotai konstatuoti, nurodyti konkrečias priežastis, dėl kurių šie garso įrašai neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų, ir toliau tokių duomenų nevertinti. Tuo atveju, jeigu abejonės dėl duomenų atitikimo įrodymams keliamiems reikalavimams nepasitvirtina, teismas tokias abejones turėtų paneigti, nurodydamas konkrečius motyvus, konstatuoti, kad šie garso įrašai yra įrodymais, juos vertinti ir konstatuoti, kad jais grindžiamos teismo išvados, arba atmesti, nurodant konkrečius motyvus.

Vadinasi, surinkti bylai reikšmingi duomenys turi būti aptarti kiekvienas atskirai ir įvertinti kaip duomenų visuma, išdėstyti nuosekliai atskleisdžiant jų tarpusavio ryšį bei nurodant aplinkybes, kurias jie patvirtina.

Teismas, kaip įrodymų subjektas, turi teisę atnaujinti įrodymų tyrimą, jeigu priimdamas nuosprendį, nustato, kad nepakankamai išsamiai yra ištirtos visos bylos aplinkybės. Apeliacine tvarka bylą nagrinėjantis teismas tiek savo iniciatyva, tiek proceso dalyvių prašymu gali tirti tiek byloje esančius, tiek ir naujai pateiktus įrodymus, tuo tarpu kasacinis teismas sprendžia tik teisės, o ne fakto klausimus ir yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių.

4. 2. Garso įrašų užfiksuotos informacijos vertinimo ypatumai ir jos įrodomoji reikšmė

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2008.

Įrodymus teismas vertina laisvai – garso įrašė užfiksuotos informacijos išsamumo ir informatyvumo nustatymas, t. y. svarstymas, ar ji yra reikšminga, ir, jeigu yra, tai tiek reikšminga baudžiamosios bylos tyrimui bei nagrinėjimui, yra įrodymų vertinimo dalykas, o tai reiškia, kad kiekvienu atveju tik teisėjas ar teismas nusprendžia, ar byloje esantys ir teisiamajame posėdyje išnagrinėti garso įrašai yra įrodymais, ar tokiais nėra.

Pateiksime Lietuvos teismų praktikos pavyzdžių, iliustruosiančių garso įrašo, padaryto iki pradedant ikiteisminį tyrimą, įrodomąją reikšmę baudžiamajame procese. Jau minėta, kad jokie teismui pateikiami duomenys, o jų tarpe ir garso įrašai, neturi iš anksto nustatytos galios, lemiančios sprendimo priėmimą. Štai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas situaciją, kai Operatyvinės veiklos įstatymo nustatyta tvarka buvo kontroliuojami telefoniniai pokalbiai, o elektroninė laikmena su užfiksuotu telefoninių pokalbių turiniu neišliko ir todėl buvo sprendžiama galimybė remtis operatyvinių veiksmų atlikimo protokolais, pažymėjo, kad „protokolai ir pokalbių įrašai priklauso skirtingiems įrodymų šaltiniams, vieni yra pirminiai, kiti – išvestiniai. Tačiau įstatymas nėra vienai įrodymų grupei neteikia pirmenybės. Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju remdamasis įstatymu sprendžia teismas, tačiau visais atvejais gauti duomenys vertintini bendrajame bylos kontekste“¹⁴⁹. Vadinas, vienareikšmiškai teigti, jog tai, kas užfiksuota minėtuose protokoluose, turėtų būti atmetama kaip įrodymas tuo pagrindu, kad nėra pokalbių įrašų originalų, negalima.

Specialistų, atlikusių fonoskopinį garso įrašų tyrimą, pateiktos išvados taip pat neturi išskirtinės reikšmės – pagal susiklosčiusią ekspertinių tyrimų praktiką, apie garso įrašus pateikiamos kategoriškos arba tikimybinės išvados¹⁵⁰, kurios vertinamos bendrame bylai reikšmingų duomenų kontekste. Ištirtas garso įrašas turi būti aptartas atskirai ir įvertintinas visų surinktų bylai reikšmingų duomenų kontekste.

Vilniaus apygardos teismas viename nuosprendžių pažymėjo: „Nors kaltinamieji I. U., D. T., R. M. savo kaltę pripažino tik iš dalies, o R. Č. ir D. M. visai neprisipažino kaltais, teisėjų kolegija, patikrinusi įrodymų santykį su kaltinimo versija pagal savo vidinį įsitikinimą,

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-589/2006.

¹⁵⁰ Iš Lietuvos teismo ekspertizės centro metinės veiklos ataskaitų matyti, kad centras 2005 m. pateikė 60,7 % kategoriškų išvadų ir 25,6 % tikimybinių išvadų, 2006 m. pateikė 64,4 % kategoriškų išvadų ir 34,7 % tikimybinių išvadų, 2007 m. pateikė 44,6 % kategoriškų išvadų ir 49,4 % tikimybinių išvadų, o 2008 m. pateikė 63,4 % kategoriškų išvadų ir 33,1 % tikimybinių išvadų.

pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, bei, vadovaujantis įstatymu, konstatuoja, kad visų kaltinamųjų kaltė padarius jiems inkriminuojamas nusikalstamas veikas yra pilnai įrodyta. Šią išvadą kolegija daro remdamasi betarpiškai byloje ištirtais įrodymais – iš dalies kaltinamųjų parodymais, asmenų parodymais, taip pat liudytojų parodymais, asmenų parodymais atpažinti, techninių priemonių pagalba užfiksuotais pokalbiais telefonu, daiktais, reikšmingais bylos tyrimui“¹⁵¹.

Vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo spęstų baudžiamųjų bylų, Teismas pastebėjo, kad „Operatyvinių veiksmų atlikimo protokoluose užfiksuoti duomenys apie G. L. pokalbių turinį įvertinti kartu su kitais įrodymais <...>. Šių faktinių duomenų visuma sudaro nuoseklią įrodymų grandinę, leidžiančią konstatuoti, kad G. L., būdamas valstybės tarnautojas – viešosios policijos vyresnysis patrulis – turėjęs įgalinimus skirti administracines baudas, priėmė kyšius iš kelių eismo taisyklės pažeidusių asmenų už neteisėtą neveikimą ir suklautojo dokumentus (administracinės teisės pažeidimo protokolus). Byloje nėra duomenų apie tai, kad minėti įrodymai būtų gauti neteisėtais būdais ar būtų galima abejoti jų objektyvumu. Surinkti įrodymai aptarti kiekvienas atskirai, įvertinta jų visuma. Visos dėl bylos aplinkybių kilusios abejonės teismo išnagrinėtos ir pašalintos“¹⁵².

Pastebėtina, kad išsamiai ir nešališkai ištyrus visas bylos aplinkybes ir nepavykus pašalinti abejonių, jos, vadovaujantis BPK 44 straipsnio 6 dalyje įtvirtintu nekaltumo prezumpcijos principu, vertinamos kaltinamojo naudai. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje atkreipia dėmesį į teisme apklausto specialisto V. K. parodymus, jog negalima atmesti K. K. versijos, kad jis 2003 m. lapkričio 7 d. galėjo važiuoti maršrutu Garliava – Vilijampolė – Šančiai – Rokai, o šio maršruto metu (Šančiai – Rokai) telefonų sujungimą dengė tos pačios bazinės stotys ir celės, veikusios ir įvykio vietoje, t.y. (*duomenys neskelbtini*). Pabrėžia, kad dėl šių išvadų, kurios sukėlė abejones, K. K. ir buvo išteisintas¹⁵³.

Svarbu pažymėti, jog teismas, analizuodamas garso įrašus, turėtų būti nuoseklus ir pateikti motyvuotą jų vertinimą. Kritikuotina praktika, kai teismas, iš pradžių neabejodamas pateiktų telefoninių pokalbių įrašų autentiškumu, vėliau, prieštaraudamas pats sau, abejoja

¹⁵¹ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-18/2006.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168/2008.

¹⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12/2006.

dėl jų išsamumo ir autentiškumo, nes esą byloje nėra jokių specialistų išvadų ar ekspertizės aktų, patvirtinančių šias aplinkybes¹⁵⁴.

Teismų praktikoje pasitaiko ir tokių situacijų, kai nusikalstamos veikos tyrimą atlikusių subjektų ir teismo pozicija, vertinant garso įrašų reikšmę, yra kardinaliai skirtinga, pavyzdžiui, „susipažinus su telefoninių pokalbių įrašais ir atitinkamais protokolais, matyti, kad pokalbiai yra abstraktaus turinio, šiuose poklapiuose visiškai nėra kalbama nei apie amfetaminą, nei apie kokias nors kitas psichotropines ar narkotines medžiagas. Tyrimo organai telefoninių pokalbių turinį kaltinamajame akte aiškina labai plečiamai ir kryptingai, žodžiams ir sąvokoms suteikiant kitą, nei bendrai suprantamą, prasmę“¹⁵⁵; „iš telefoninių pokalbių, kurie nurodyti nuosprendyje ir prokuroro apeliaciniame skunde galima tik daryti prielaidą, kad nuteistieji kalba apie psichotropinę medžiagą. Priešingai nei anksčiau aptartuose disponavimo psichotropine medžiaga – MDMA atvejais, šie telefoniniai pokalbiai nėra informatyvūs ir svarbiausia – sprendžiant M. Č. kaltės klausimą, jų negalima susieti logiška grandine su kitais įrodymų šaltiniais“¹⁵⁶.

Pavyzdžiu galėtų būti ir tokia baudžiamoji byla, kurioje garso įrašas, padarytas iki ikiteisminio tyrimo pradžios, tapo pagrindiniu interpretavimo objektu, priimant teisingumo įvykdymą sąlygojančius sprendimus: Vilniaus apygardos teismas nuosprendyje¹⁵⁷ nurodė, kad kaltinamojo telefoninis pranešimas, A.V. P ikiteisminio tyrimo teisėjui duoti parodymai, atpažinimo metu parodymas peilio, kuriuo A.V. P smogė J. M. – visi paminėti faktiniai duomenys, gretinant juos tarpusavyje, papildė vienas kitą, sutampa esminėse detalėse ir kartu sudaro nuoseklią įrodomąją medžiagą, leidžiančią daryti išvadą dėl A.V. P. kaltumo. Lietuvos Apeliacinis teismas atmetė nuteistojo apeliacinį skundą, be kita ko nurodydamas, kad „Varėnos r. Policijos komisariato budėtojų dalyje įvykio dieną buvo užfiksuotas A.V. P. telefoninis pranešimas. Iš šio pranešimo turinio matyti, kad A.V. P. prisipažino 2005 m. rugsėjo 26 d. perdūręs nukentėjusį J. M. peiliu“¹⁵⁸. Tad telefoninis pranešimas buvo

¹⁵⁴ Šiuo atveju Klaipėdos miesto apylinkės teismas 2006 m. rugsėjo 4 d. nuosprendyje užėmė nenuoseklią poziciją – telefoninio pokalbio įrašo turinį tarp kaltinamojo ir nukentėjusiojo vertino ir juo grindė išteisinamąjį nuosprendį, o kaltinamojo su kitais asmenimis telefoninių pokalbių įrašų patikimumu suabejojo. Plačiau žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2007.

¹⁵⁵ Vilniaus apygardos teismo 2007 m. sausio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21/2007.

¹⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17/2006.

¹⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-100/2006.

¹⁵⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-298/2006.

įvertintas kaip viena iš įrodomosios grandinės dalių, patvirtinančių, A.V. P. kaltę. A.V. P. padavė kasacinį skundą, kuriame taip pat rėmėsi iš karto po įvykio į Varėnos r. PK adresuoto skambučio stenograma, kurioje į pareigūno klausimą „tai kodėl taip padarėt“, A.V. P. atsakė, „atėjęs prisikabino, aš jį peiliu perdūriau“, ir kėlė būtinąsios ginties versiją. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartimi¹⁵⁹ atmetė šį skundą, be kita ko nurodydamas, kad „nuteistojo A. V. P. parodymai yra vienintėlis įrodymų šaltinis, pateikiantis duomenis apie konflikto tarp A. V. P. ir J. M. priežastis, jo eigą. Teismai atliko detalią nuteistojo parodymų analizę, išsamiai išnagrinėjo baudžiamajoje byloje gautą telefoninio pokalbio stenogramą tarp policijos budinčiojo ir A. V. P., kurioje pranešė apie padarytą nusikaltimą“. Tuomet A.V. P. kreipėsi į LR Generalinę prokuratūrą, o Generalinei prokuratūrai priėmus nutarimą atsisakyti pradėti procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, jį apskundė Vilniaus apygardos teismui. Teismas priėmė nutartį¹⁶⁰ atmesti skundą (prašymą) dėl tokio Generalinės prokuratūros prokuroro nutarimo, o argumentuodamas vėl rėmėsi padarytu telefoniniu garso įrašu.

Pateikti teismų praktikos pavyzdžiai iliustruoja garso įrašo, padaryto iki pradedant ikiteisminį tyrimą, įrodomąją reikšmę baudžiamajame procese, atskleidžia, jog informacija, užfiksuota garso įrašė yra vertinama atskirai bei bendrame baudžiamosios bylos kontekste ir tik teismas garso įrašui gali suteikti įrodymų statusą.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-91/2007.

¹⁶⁰ Vilniaus apygardos teismo 2008 m. lapkričio 11 d. nutartis byloje Nr. 1S/888/2008.

Išvados

1. BPK 20 straipsnyje įtvirtinta įrodymų sąvoka ir laisvo įrodymų vertinimo principas, įrodinėjimo baudžiamajame procese samprata leidžia baudžiamajame procese remtis duomenimis, gautais iki ikiteisminio tyrimo pradžios – tiek proceso dalyvių bei byloje nedalyvaujančių asmenų pateiktais, tiek baudžiamojo persekiojimo pareigūnų gautais baudžiamosios bylos tyrimui bei nagrinėjimui reikšmingais duomenimis.
2. Garso įrašu vadinant magnetiniais ar elektroniniais signalais bet kokioje laikmenoje užfiksuotą garsą – garso įrašo turinį, ir pripažįstant technikos pažangą naujų informacijos įtvirtinimo būdų sferoje, įstatymų leidėjas informaciją, užfiksuotą garso įrašų pavidalu, priskiria dokumentų kaip daiktų, turinčių reikšmės tiriant ir nagrinėjant nusikalstamą veiką, kategorijai, tik dviem atvejais: kai garso įrašo laikmeną vadiname garso įrašu; ir kai garso įrašas buvo nusikalstamos veikos objektas, jos padarymo įrankis ar priemonė. Visais kitais atvejais garso įrašas priskiriamas dokumentams, turintiems reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui ir nagrinėjimui.
3. Baudžiamosios bylos medžiagoje garso įrašų, kurie pagal BPK 96 straipsnio 1 dalies 4 punktą yra dokumentai, įvardinimas daiktais, kaip ir kitiems objektams, reikšmingiems teisingai bylai išspręsti, suteikti pavadinimai, teismo visiškai nesaisto, nes tik teismas konstatuoja, kokie įrodymai yra byloje. Taigi teismas, pasinaudodamas jam suteikta prerogatyva garso įrašus įvardinti įrodymais – daiktais ar dokumentais, gali “pakeisti” netinkamą įrodymų rūšį.
4. Įstatymų leidėjas, garantuodamas asmenims teisę į komunikacinį privatumą, kai šie laikosi įstatymų, nevaržo kitų asmenų teisių ir laisvių, kartu įtvirtina, jog, esant pagrindui manyti, kad fiksuojama nusikalstama veikla, kiekvienas privatus asmuo, be

atskiro fiksuojamojo leidimo ar sutikimo, turi teisę naudoti garso įrašymo technikos priemones. Valstybės institucijų ar pareigūnų vykdomam duomenų rinkimo procesui, darant garso įrašus, keliamas įstatymų nustatytos tvarkos laikymosi reikalavimas, priešingu atveju, jo metu gauta informacija neturės įrodomosios vertės. Pažymėtina, jog neigiamai vertintini vis dar praktikoje pasitaikantys atvejai, kai pokalbių įrašymas atliekamas vieno iš privataus pokalbio dalyvių su, nesilaikant įstatymų nustatytų pagrindo ir tvarkos, baudžiamojo persekiojimo institucijų suteikta pagalba (pavyzdžiui, „paskolinant“ garso įrašymo technikos priemones).

5. Atliekant garso įrašo, kaip objekto, fonoskopinį tyrimą, nereikėtų pervertinti eksperimentinių balso pavyzdžių ir stengtis juos išgauti visais įmanomais būdais. Įtariamajam atsisakius bendradarbiauti duodant balso pavyzdžius, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras gali juos gauti atlikdamas kitus tyrimo veiksmus. Pagelbėti gali ir laisvieji ar sąlyginai laisvieji (tarpiniai) balso pavyzdžiai. Specialistų, atlikusių fonoskopinį garso įrašų tyrimą, pateiktos išvados neturi išskirtinės reikšmės ir yra vertintinos bendrame bylai reikšmingų duomenų kontekste. Be to, fonoskopinis tyrimas tėra vienas iš būdų garso įrašų užfiksuotai informacijai ištirti ir patikrinti: baudžiamojoje byloje esantys garso įrašai gali būti tikrinami netiesioginiais įrodinėjimo būdais, atliekant baudžiamojo proceso dalyvių apklausas ar parodymą atpažinti pagal balsą.
6. Garso įrašė užfiksuotos informacijos, reikšmingos nusikalstamos veikos tyrimui ir bylos nagrinėjimui, vertinimui galioja bendrieji reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų įvertinimo principai: įrodomosios informacijos vertinimą, turintį teisinę pasekmę, atlieka teismas, tai jo prerogatyva, todėl šiuo klausimu kardinaliai skirtinga nusikalstamos veikos tyrimą atlikusių subjektų ar kitų teismo proceso dalyvių pozicija teismo nesaisto. Garso įrašas tiriamas ir vertinamas bendra tvarka: jo patikimumas turi būti patvirtintas BPK nustatyta tvarka gautais duomenimis; su įrodinėjimo dalyku garso įrašė užfiksuota informacija turi būti susijusi tiesiogiai arba netiesiogiai – liesti bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai teisingai išspręsti; garso įrašas aptartinas atskirai ir bendrame baudžiamosios bylos kontekste; pateiktinas nuoseklus ir motyvuotas informacijos, užfiksuotos garso įrašo pavidalu, vertinimas.

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014. Aktuali 2006 m. balandžio 25 d. redakcija.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016.
3. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 4 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46. Aktuali 2008 m. balandžio 30 d. redakcija.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741. Aktuali 2008 m. birželio 27 d. redakcija.
11. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. Aktuali 2008 m. gruodžio 30 d. redakcija.
12. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1. Aktuali 2008 m. gruodžio 30 d. redakcija.
13. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633. Aktuali 2003 m. gegužės 20 d. redakcija.
14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112-4970. Aktuali 2003 m. birželio 19 d. redakcija.
15. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 69-2382. Aktuali 2009 m. kovo 15 d. redakcija.
16. Lietuvos Respublikos viešojo saugumo tarnybos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3935.
17. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 105-3019. Aktuali 2007 m. gruodžio 29 d. redakcija.

18. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2389. Aktuali 2008 m. balandžio 30 d. redakcija.
19. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706. Aktuali 2008 m. liepos 31 d. redakcija.
20. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 90-2777. Aktuali 2008 m. liepos 31 d. redakcija.
21. Lietuvos Respublikos Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2008 m. liepos 18 d. įsakymas Nr. 1-222 „Dėl Bendrojo pagalbos centro nuostatų ir struktūros patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 86-3445.
22. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002-12-24 įsakymu Nr. 660 patvirtintos „Policijos patrulių veiklos instrukcijos“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 23-985 (su pakeitimais ir papildymais 2009 m. kovo 17 d.).
23. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. spalio 12 d. įsakymu Nr. I-134 su Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. gegužės 28 d. įsakymu Nr. I-79 padarytais pakeitimais patvirtintos rekomendacijos „Dėl operatyvinės veiklos įstatymo ir baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo“. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.prokuraturos.lt/Teisin%C4%97informacija/Rekomendacijos/tabid/166/Default.aspx>>.

II. Specialioji literatūra

24. ANCELIS, Petras. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 11 (89).
25. ARLAUSKAITĖ – RINKEVIČIENĖ, Ugnė. Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 4 (94).
26. ARLAUSKAITĖ – RINKEVIČIENĖ, Ugnė. Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 11 (89).
27. BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.

28. BROEDERS, Ton (A.P.A.). *Forensic Speech and audio analysis, Forensic Linguistics. A Review*. Proceedings of the 13 th INTERPOL Forensic Science Symposium, Lyon, France, 16-19 October, 2001. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: [<www.interpol.int/Public/Forensic/IFSS/meeting13/Reviews/ForensicLinguistics.pdf>.](http://www.interpol.int/Public/Forensic/IFSS/meeting13/Reviews/ForensicLinguistics.pdf)
29. BURDA, Ryšardas; ir MATULIENĖ, Snieguolė. Kai kurie diskusiniai lyginamųjų pavyzdžių paėmimo klausimai. *Jurisprudencija*, Vilnius, 2001, Nr. 22 (14).
30. CASE, John H.; FEIBLEMAN, Gilbert B.; ir GRUBER, Mark. *Electronic Eavesdropping and Wiretapping: How 20th Century Technology Can Cause 21st Century Headaches for You and Your Client*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: [<http://www.feiblemancase.com/documents/2004_wiretapping_updated.pdf>.](http://www.feiblemancase.com/documents/2004_wiretapping_updated.pdf)
31. DANISEVIČIUS, Petras; ir LIAKAS, Aronas. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. Vilnius: Vaizdas, 1971, p. 25.
32. ДАВЛЕТОВ, Ахтям Ахатович. *Основы уголовно процессуального познания*. Свердловск: Издательство Уральского университета, 1991.
33. DEW, Michael. *Is it legal to record a private conversation? Wiretapping and the one party consent exception to the rule against interception*. (Ontario Court of Justice (General Division), Canada. R. v. Robertshaw. Judgment. 1, April, 1996). [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: [<http://www.legaltree.ca/node/908>.](http://www.legaltree.ca/node/908)
34. DORSCH, Claudia; KRÜPE-GESCHER, Christiane; ir ALBRECHT, Hans-Jörg. Max-Planck-Institut research group of foreign and international criminal law. *Rechtswirklichkeit und Effizienz der Überwachung der Telekommunikation und anderer verdeckter Ermittlungsmaßnahmen*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: [<http://www.bmj.bund.de/files/67ceb52da8f65d2448c88fb117fbab29/136/Abschlussbericht%20%C3%9Cberwachung%20Telekommunikation.pdf>.](http://www.bmj.bund.de/files/67ceb52da8f65d2448c88fb117fbab29/136/Abschlussbericht%20%C3%9Cberwachung%20Telekommunikation.pdf)
35. DUMČIUS, Antanas. *Garso ir vaizdo technika ir technologija: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2001.
36. ДЖАТИЕВ, Владимир Солтанович. *Доказывание и оценка обстоятельств преступления*. Ростов на Дону: Ростовского университета, 1991.
37. European Digital Rights. *Italy's Italian GSM provider warns: too many wiretaps*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: [<http://www.edri.org/edriagram/number3.4/wiretap>.](http://www.edri.org/edriagram/number3.4/wiretap)

38. GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
39. GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I knyga: I – IV dalys (1 – 220 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
40. KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekso projekte. *Justitia*, 1998, Nr. 5.
41. Lietuvių kalba informacinėse technologijose. Balso technologijų taikymo lietuvių kalbai analizė ir perspektyvinių veiklos kryptių pagrindimas. *Balso technologijų panaudojimo kriminalistikoje analizė pasaulyje ir Lietuvoje*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.likit.lt/all/balso_tech/05_kriminal.htm>.
42. Lietuvos teismo ekspertizės centras. Metodinės rekomendacijos. *Fonoskopinė ekspertizė*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ltec.lt/fonoskopine-metodines>>.
43. Lietuvos teismo ekspertizės centro 2008 m. metinės veiklos ataskaita. Saugoma Lietuvos teismo ekspertizės centro archyve.
44. Lietuvos teismo ekspertizės centro 2007 m. metinės veiklos ataskaita. Saugoma Lietuvos teismo ekspertizės centro archyve.
45. Lietuvos teismo ekspertizės centro 2006 m. metinės veiklos ataskaita. Saugoma Lietuvos teismo ekspertizės centro archyve.
46. Lietuvos teismo ekspertizės centro 2005 m. metinės veiklos ataskaita. Saugoma Lietuvos teismo ekspertizės centro archyve.
47. MACHOVENKO, Jevgenij. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 2005, t. 55.
48. MALIŠAUSKAS, Vacius. *Garso technika: mokomoji knyga*. Vilnius: Technika, 2005.
49. MERKEVIČIUS, Remigijus. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2008.
50. NAKTINIENĖ, G., et al. *Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lkz.mch.mii.lt/Zodynas/Visas.asp>>.
51. POP, Valentina. *Eurojust retracts Skype wiretapping plans*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://euobserver.com/22/27682>>.

52. POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės institutas, 1994.
53. PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
54. *Privacy and Human Rights 2003: Country Reports. French Republic*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.privacyinternational.org/survey/phr2003/countries/france.htm>>.
55. RINKEVIČIUS, Jonas. Dokumentų sąvoka baudžiamajame procese. Pagrindiniai reikalavimai pripažįstant dokumentus įrodymais. *Teisė*, 2004, t. 52.
56. RINKEVIČIUS, Jurgis. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, Vilnius, 1998, Nr. 10 (2).
57. RINKEVIČIUS, Jurgis. *Daiktiniai įrodymai*. Mokymo priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996. p. 11.
58. RINKEVIČIUS, Jurgis. Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*, 1992, t. 26.
59. RINKEVIČIUS, Jurgis. *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai*. Mokymo priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990.
60. RYCHLAK, Ronald. *Real and demonstrative evidence: applications and theory. 2nd edition*. Newark (N. J.): LexisNexis, 2003.
61. ROSEN, Jody. *Researchers find song recorded before Edison's phonograph*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.iht.com/articles/2008/03/27/arts/27soun.php>>.
62. SCHWARTZ, Paul M. *Evaluating Telecommunications Surveillance in Germany: The Lessons of the Max Planck Institute's Study*. *George Washington Law Review*, Vol. 72, p. 1244, 2004. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ssrn.com/abstract=671051>>.
63. STEVENS, Gina Marie; ir DOYLE, Charles. *Privacy: An Abbreviated Outline of Federal Statutes Governing Wiretapping and Electronic Eavesdropping*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<https://www.policyarchive.org/bitstream/handle/10207/579/98-327_20060505.pdf?sequence=1>.
64. STUNGYS, Kęstutis. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. *Jurisprudencija*, Vilnius, 2000, Nr. 16 (8).

65. ŠALNA, Bernardas; ir KAMARAUSKAS, Juozas. Automatinio asmens atpažinimo iš balso problemos ir perspektyvos kriminalistikoje. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 66 (58).
66. ŠIMKUS, Kęstutis. Operatyvinės veiklos paskirties samprata bei jos bendrybės ir ypatybės ikiteisminio tyrimo paskirties ir žvalgybos paskirties atžvilgiu. 2006 m. gegužės 26 d. Konferencija – diskusija: Būti ar nebūti?! Operatyvinės veiklos įstatymo vieta Lietuvos teisinėje sistemoje.
67. ŠULCAS, Irmantas. Vaizdo ir garso įrašai, kaip įrodinėjimo priemonės, civiliniame procese. *Juristas*, 2005, Nr. 11.
68. *Use of 911 Calls in Court Lawyers*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legalmatch.com/law-library/article/use-of-911-calls-in-court.html>>.
69. VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001.
70. WARREN, Samuel D.; BRANDEIS, Louis D. *The Right to Privacy*. Harvard Law Review, Vol. IV, 15 December, 1890, No. 5.
71. WILLEY, David. *Italy police warn of Skype threat*. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7890443.stm>>.

III. Praktinė medžiaga

72. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Bykov v. Russia*. (Application no. 4378/02). Judgment. Strasbourg, 10 March, 2009. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
73. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of van Vondel v. the Netherlands*. (Application no. 38258/03). Judgment. Strasbourg, 25 October, 2007. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
74. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Heglas v. the Czech Republic*. (Application no. 5935/02). Judgment. Strasbourg, 1 March, 2007. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
75. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Jalloh v. Germany*. (Application no. 54810/00). Judgment. Strasbourg, 11 July, 2006. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:

- <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
76. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of M. M. v. the Netherlands*. (Application no. 39339/98). Judgment. Strasbourg, 8 April, 2003. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
77. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Allan v. the United Kingdom*. (Application no. 48539/99). Judgment. Strasbourg, 5 November, 2002. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
78. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of P. G. and J. H. v. the United Kingdom*. (Application no. 44787/98). Judgment. Strasbourg, 25 September, 2001. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
79. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of J. B. v. Switzerland*. (Application no. 31827/96). Judgment. Strasbourg, 3 May, 2001. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
80. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Heaney and McGuinness v. Ireland*. (Application no. 34720/97). Judgment. Strasbourg, 21 December, 2000. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
81. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Khan v. the United Kingdom*. (Application no. 35394/97). Judgment. Strasbourg, 12 May, 2000. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
82. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Choudhary v. the United Kingdom*. (Application no. 40084/98). Judgment. Strasbourg, 4 May, 1999. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
83. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Halford v. the United Kingdom*. (Application no. 20605/92). Judgment. Strasbourg, 25 June, 1997. [žiūrēta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.

84. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Saunders v. the United Kingdom*. (Application no. 19187/91). Judgment. Strasbourg, 17 December, 1996. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
85. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of John Murray v. the United Kingdom*. (Application no. 18731/91). Judgment. Strasbourg, 8 February, 1996. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
86. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of A. v. France*. (Application no. 14838/89). Judgment. Strasbourg, 23 November, 1993. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
87. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Niemietz v. Germany*. (Application no. 13710/88). Judgment. Strasbourg, 16 December, 1992. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
88. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Delta v. France*. (Application no. 11444/85). Judgment. Strasbourg, 19 December, 1990. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
89. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Schenk v. Switzerland*. (Application no. 10862/84). Judgment. Strasbourg, 12 July, 1988. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
90. Council of Europe. European Court of Human Rights. *Case of Klass and others v. Germany*. (Application no. 5029/71). Judgment. Strasbourg, 6 September, 1978. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007. Nr. 27.

92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-447/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23/2008. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2007. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91/2007. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-589/2006. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.

103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-453/2006. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281/2006. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 547/2005. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-597/2005. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-510/2005. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje B. Pangonienė v. J. Mendelis, Nr. 3K-3-136/2004, kat. 57.1. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio mėn. 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22/2004. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 1/2004. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. Mikelevičius v. A. Lekavičius, Nr. 3K-3-1406/2002, kat. 20.6; 126. Saugoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo archyve.
113. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151/2007. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.infolex.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=78917>>.
114. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-298/2006. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.infolex.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=73435>>.
115. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12/2006. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.infolex.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=73221>>.
116. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17/2006. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.infolex.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=73476>>.
117. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-557/2008. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.infolex.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=96547>>.
118. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S/888/2008. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
119. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. sausio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21/2007. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
120. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-158/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
121. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-203/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
122. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-42/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
123. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-180/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
124. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
125. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-18/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.

126. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-133-318/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
127. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-83/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
128. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-89/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
129. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-100/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
130. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-12/2006. Saugoma Vilniaus apygardos teismo archyve.
131. United States of America Supreme Court. *United States v. Mara*. Decision No. 71-850, 22 January, 1973. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourtus.gov/>>.
132. United States of America Supreme Court. *United States v. Dionisio*. Decision No. 71-229, 22 January, 1973. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourtus.gov/>>.
133. United States of America Supreme Court. *United States v. Wade*. Decision No. 334, 12 June, 1967. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourtus.gov/>>.
134. United States of America Supreme Court. *Schmerber v. California*. Decision No. 658, 20 June, 1966. [žiūrėta 2009 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourtus.gov/>>.

Garso įrašo, padaryto iki pradendant ikiteisminį tyrimą, panaudojimo įrodinėjant problemos

Santrauka

Garso įrašas, suprantant jį kaip elektromagnetiniais signalais užfiksuotą informacijos perdavimo būdą, baudžiamajam procesui gali būti pateiktas kaip vienas iš reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui duomenų. Todėl darbe stengiamasi konceptualiai apžvelgti garso įrašo, daromo iki baudžiamojo proceso pradžios, teisinį reglamentavimą, atskleisti teisėtos galimybės daryti garso įrašus iki pradendant baudžiamąjį procesą atvejus ir tvarką, išskirti praktikoje vyraujančias problemas bei pateikti autorės požiūrį diskusiniais klausimais.

Garso įrašų, padarytų iki pradendant ikiteisminį tyrimą, ir jų panaudojimo įrodinėjant problemos analizei autorė pateikia įrodymų sampratą Lietuvos baudžiamajame procese, aptaria požymius, pagal kuriuos sprendžiama, ar tam tikri duomenys, reikšmingi baudžiamajai bylai tirti ir nagrinėti, gali būti laikomi įrodymais, nurodo įrodinėjimo apibrėžimą.

Darbe atskleidžiama garso įrašo samprata, akcentuojant jo turinį, kitaip tariant informacijos, užfiksuotos daromu garso įrašu, svarbą. Analizuojama garso įrašo procesinė forma baudžiamajame procese, jo priskirimas, kai kalbame apie įrodomosios informacijos formą, dokumentų ir daiktų kategorijai ir tokio priskyrimo problematika.

Kadangi darbas susijęs su iki ikiteisminio tyrimo pradžios padarytais garso įrašais, aptariamieji reikalavimai, taikomi valstybės įgaliotų asmenų ir privačių asmenų vykdomam garso įrašų darymui, nurodant sąlygas, kurios turi būti išpildytos fiksuojant garsą, kad tokia informacija nepažeistų leistinumą kriterijų. Autorė aptaria garso įrašo pripažinimo įrodymais sąlygas, nagrinėja garso įrašo atsiradimo būdus baudžiamajame procese, išskiriant valstybės įgaliotų asmenų garso įrašų rinkimą ir privačių asmenų garso įrašų pateikimą. Aptariama garso įrašų darymo polemika dviejų interesų: visuomenės intereso nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje ir asmeninio intereso išsaugoti teisę į privatumą šviesoje. Nurodomi atvejai, kada toks informacijos rinkimas laikytinas asmens privatumo pažeidimu, o kada pateisintinas ir privatumas negintinas. Skiriama dėmesio garso įrašo ištyrimo keblumams aptarti, analizuojama informacijos, esančios garso įrašė, vertinimas ir įrodomoji reikšmė.

Darbe gausiai analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos teismų praktika, palyginimui pateikiant ir užsienio teismų sprendimų atskirais klausimais pavyzdžių.

Problems of Using as Evidence of an Audio Record Made Before the Pre-Trial Investigation

Summary

Audio recording, considering it as information recorded by electromagnetic signals, in criminal procedure may be submitted as one of the significant material for investigation of criminal cases. This interesting and problematic question has not been much investigated in Lithuanian legal literature. The actuality is naturally caused by the lack of the doctrine and arising difficulties in practice, therefore, author represents conceptual overview of the audio recording made before the pre-trial investigation.

The author aspires to elucidate legal opportunities to make the audio recordings before the pre-trial investigation in order that such information would not violate the legally protected individual's right to get privacy in communications and admissibility criterion in court.

Audio recordings, which are under consideration, may be submitted by private individuals or enforcement authorities. Evidentiary information contained in sound recordings, to be recognized as potential evidence, should be recorded in the manner stipulated in the law or, in case private individuals are making records, in the way which is not prohibited by law. Such information must be possible to check in the process and it has to touch (directly or indirectly) at least one circumstance which is important for the criminal case solution.

It is important to emphasize that a person can expect privacy in communications only if his or her activities are not against the law.

The paper provides quite a few European Court of Human Rights judgments, the judicial practice in Lithuania, some foreign judgments analysis and the author's point of view in controversial issues.